

Dignitas infinita
Nyilatkozat az emberi méltóságról

RÓMAI DOKUMENTUMOK

LIX

Sorozatszerkesztő

DR. NÉMETH LÁSZLÓ IMRE

Hittani Dikasztérium
Dicastero per la Dottrina della Fede

Dignitas infinita

Nyilatkozat az emberi méltóságról

Szent István Társulat
az Apostoli Sszentszék könyvkiadója
Budapest 2024

A fordítás alapjául szolgáló kiadás:
Dicastero per la Dottrina della Fede:
Dichiarazione *Dignitas infinita* circa la dignità umana,
Libreria Editrice Vaticana,
Città del Vaticano, 2024.

Fordította
TŐZSÉR ENDRE

Lektorálta:
NÉMETH GÁBOR

© Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2024
Hungarian translation © Tózsér Endre SP, 2024
Hungarian edition © Szent István Társulat, Budapest, 2024
© Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, 2024

ISSN 2061-6562

Szent István Társulat
1053 Budapest, Veres Pálné utca 24.
szit.katolikus.hu
Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér igazgató

A dokumentum bemutatása

A 2019. március 15-i kongresszuson az akkori Hittani Kongregáció úgy döntött, hogy „megkezdí egy olyan szöveg kidolgozását, amely a keresztény antropológián belül az emberi személy méltóság fogalmának kikerülhetetlenségét, s bemutatja annak jelentőségét és hasznos társadalmi, politikai és gazdasági vonatkozásait, figyelembe véve a témával kapcsolatos legújabb tudományos eredményeket és a fogalom ambivalens értelmezéseit a mai életben”. Az erről szóló első tervezetet, melyet több szakértő segítségével a 2019-es év folyamán dolgoztak ki, a kongregáció ugyanazon év október 8-án tartott szűk körű tanácskozása nem találta kielégítőnek.

Ezután a kongregáció doktrinális hivatala – szakértők segítségével – egy teljesen új tervezet kidolgozását kezdte meg. A tervezetet a 2021. október 4-én tartott szűk körű konzultáción mutatták be és vitatták meg. Az új tervezetet 2022 januárjában mutatták be a kongregáció plenáris ülésén, melyen a tagok rövidítettek és egyszerűsítettek a szövegen.

2023. február 6-án az új, módosított szöveget egy szűk körű testület megvizsgálta, amely néhány további módosítást javasolt. Az új változatot 2023. május 3-án a dikasztérium rendes ülése (Feria IV) elé terjesztették. A tagok egyetértettek abban, hogy a dokumentumot néhány módosítással közzé lehet tenni. Ferenc pápa jóváhagyta az említett rendes ülés módosító javaslatait a 2023. november 13-án tartott kihallgatáson, amikor engem fogadott. Ezen alkalommal arra is megkért, hogy emeljünk ki a szövegben olyan, a méltóság témájához szorosan kapcsolódó kérdéseket, mint például a szegénység drámája, a migránsok helyzete, a nők elleni erőszak, az emberkereskedelem, a háború és így tovább. Annak érdekében, hogy a Szentatya kérésének a lehető legjobban eleget tegyünk, a dikasztérium doktrinális részlege konferenciát szervezett a *Fratelli tutti* enciklika tanulmányozására, mely eredeti és mélyreható elemzést nyújt a „körülmenyektől függetlenül” meglévő emberi méltóság kérdéséről.

A 2024. február 2-án kelt levéllel, tekintettel a következő, február 28-án esedékes rendes ülésre, új, jelentősen módosított szövegtervezetet küldtünk a dikasztérium tagjainak, a következő megállapítással: „Ez az újabb tervezet azért vált szükségessé, hogy a Szentatya konkrét kérésének eleget tegyen. Ő kifejezetten szorgalmazta, hogy a dokumentum a *Fratelli tutti* enciklika nyomán fordítson nagyobb figyelmet az emberi méltóság megsértésének jelenlegi súlyos formáira. A doktrinális részleg ezért lerövidítette a bevezető részt, [...] és részletesebben kifejtette a Szentatya által jelzett témákat.” A dikasztérium rendes ülése 2024. február 28-án végül jóváhagyta a jelen Nyilatkozat szövegét. A Szentatya, amikor 2024. március 25-én kihallgatáson fogadott engem és a doktrinális részleg titkárát, Mons. Armando Matteo atyát, jóváhagyta a jelen Nyilatkozatot, és elrendelte közzétételét.

A szöveg öt évig tartó kidolgozása megérteti velünk, hogy egy olyan dokumentummal állunk szemben, amely a méltóság kérdésének komolysága és a keresztény gondolkodásban betöltött központi szerepe miatt jelentős érlelési folyamatot igényelt ahhoz, hogy eljussunk a ma közzétett végleges változathoz.

Az első három részben a *Nyilatkozat* alapelvekre és elméleti előfeltételekre utal, hogy ezáltal olyan fontos tisztázásokat nyújtson, amelyekkel elkerülhető a méltóság kifejezés használata során gyakran előforduló félreértések. A negyedik részben jelenbeli problémás helyzeteket mutat be, melyekben a minden embert megillető mérhetetlen és elidegeníthetetlen méltóság nem kap megfelelő elismerést. El kell ítélnünk az emberi méltóságnak ezeket a súlyos jelenbeli megsértéseit, mert az Egyház mélységesen meg van győződve arról, hogy nem lehet elválasztani a hitet az emberi méltóság védelmétől, az evangelizációt a méltóságteljes élet előmozdításától, sem a lelkesítést a minden ember méltóságáért folytatott küzdelemtől.

Minden ember méltóságát ugyanis „végtelennek” tarthatjuk (*dignitas infinita*), ahogyan azt Szent II. János Pál hangsúlyozta, amikor egyszer korlátozásokkal vagy fogyatékkal élő emberekkel találkozott.¹ Ezzel rámutatott, hogy az ember méltósága a konkrét emberi élet összes külső vonatkozását és jellemzőjét felülmúlja.

Ferenc pápa a *Fratelli tutti* enciklikában különös hangsúllyal kívánta aláhúzni, hogy ez a méltóság „a körülményektől függetlenül” létezik, és mindenkit arra kéri, hogy védelmezze azt minden kulturális környezetben, az emberi lét minden pillanatában, függetlenül minden testi, lelki, társadalmi vagy akár erkölcsi hiányosságtól. E tekintetben a jelen *Nyilatkozat* igyekszik rámutatni, hogy olyan egyetemes igazsággal állunk szemben, amelyet mindannyiunknak el kell ismernünk, mint annak alapvető feltételét, hogy társadalmaink valóban igazságosak, békések, egészségesek és végső soron hitelesen emberiek legyenek.

A *Nyilatkozat* által kiválasztott területek felsorolása természetesen nem teljes. Az érintett témák azonban pontosan azok, amelyek az emberi méltóság olyan szempontjait fejezik ki, amelyek ma sok ember tudatában homályosak maradhatnak. Társadalmaink különböző rétegei egyes szempontokat könnyen elfogadnak majd, másokat kevésbé. Mindegyik szükségesnek tűnik azonban számunkra, mert együttesen segítenek felismerni annak a méltóságról való gondolkodásnak a harmóniáját és gazdagságát, amely az evangéliumból fakad.

E *Nyilatkozat* nem kívánja kimerítően tárgyalni ezt a gazdag és meghatározó kérdést, hanem olyan gondolkodási elemeket szeretne nyújtani, amelyek segítenek a témát a mai bonyolult történelmi korban szem előtt tartani, hogy a sok félelem és aggodalom közepette ne tévedjünk el, és ne tegyük ki magunkat gyötrelmesebb és mélyebb szenvedéseknek.

Victor Manuel Fernández bíboros

prefektus

¹ SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Úrangyala a fogyatékkal élőkkel az osnabrücker székesegyházban* (1980. november 16.), *Insegnamenti* III/2 (1980) 1232.

Bevezetés

1. *Dignitas infinita*. Minden emberi személyt – a körülményektől függetlenül, bármilyen állapotban vagy helyzetben legyen is – a létezésében elidegeníthetetlenül megalapozott végtelen méltóság illet meg. Az emberi személy elsőbbségének és jogai védelmének alapját ez az alapelv adja, mely pusztán az ész által is teljes mértékben felismerhető. Az Egyház a kinyilatkoztatás fényében feltétlenül megerősíti és igazolja az Isten képére és hasonlatosságára teremtett és Krisztus Jézusban megváltott emberi személynek ezt az ontológiai méltóságát. Ebből az igazságból meríti a gyengébbek és a hatalommal kevésbé rendelkezők érdekében folytatott küzdelmének érveit, mindig ragaszkodva „az emberi személy elsőbbségéhez és méltóságának minden áron való védelméhez”.²

2. Ennek az ontológiai méltóságnak, valamint a világunkon élő összes nő és összes férfi egyedülálló és hatalmas értékének tekintéllyel adott hangot az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata* (1948. december 10.), melyet az ENSZ Közgyűlése fogadott el.³ Amikor az Egyház megemlékezik e dokumentum elfogadásának 75. évfordulójáról, jó alkalomnak látja ezt arra, hogy ismét kinyilvánítsa azon meggyőződését, hogy az Isten által teremtett és Krisztus által megváltott minden embert éppen elidegeníthetetlen méltósága miatt el kell ismerni, és tisztelettel, szeretettel kell vele bánni. Az említett évforduló arra is alkalmat ad az Egyháznak, hogy tisztázzon néhány félreértést, melyek nemegyszer felmerülnek az emberi méltósággal kapcsolatban, és hogy foglalkozzon néhány az emberi méltóságra vonatkozó súlyos és sürgős konkrét kérdéssel.

3. Küldetésének kezdetétől fogva az Egyház az evangéliumtól vezetve arra törekedett, hogy hangoztassa minden ember szabadságát és előmozdítsa jogait.⁴ Az utóbbi időkben – a pápák megnyilatkozásainak köszönhetően – kifejezettebben is igyekezett megfogalmazni ezt az elkötelezettséget az emberi személyt megillető alapvető méltóság elismerésére irányuló újbóli felhívással. Szent VI. Pál azt mondta, hogy „nincs olyan antropológia, amely felérne az Egyháznak az emberi – akár egyénileg tekintett – személyre vonatkozó antropológiájával, ami az emberi személy eredetiségét, méltóságát, alapvető jogainak sérthetlenségét és

² FERENC PÁPA: *Laudate Deum* apostoli buzdítás (2023. október 4.), 39, *L'Osservatore Romano* (2023. október 4.), III.

³ Az ENSZ 1948-ban fogadta el az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozatát*, mely harminc cikkből áll. A *méltóság* szó ötször szerepel benne, stratégiai fontosságú helyeken: a *Bevezető* első szavai között és az *első cikk* első mondatában. Ez a méltóság „az emberiség családja minden egyes tagjának sajátja” (*Bevezető*), és „minden emberi lény szabadnak születik, egyenlő méltósága és joga van” (1. cikk).

⁴ Ha csak az újkort nézzük, láthatjuk, hogyan emelte ki fokozatosan az Egyház az emberi méltóság fontosságát. A témát különösen XIII. Leó pápa *Rerum novarum* enciklikája (1891), XI. Piusz pápa *Quadragesimo anno* enciklikája (1931) és XII. Piusz pápa az *Olasz Katolikus Szülésznek Szövetségének kongresszusához intézett beszéde* (1951) dolgozta ki. A II. Vatikáni Zsinat aztán különösen mélyére hatolt ennek a kérdésnek, és a *Dignitatis humanae* nyilatkozattal (1965) egy egész dokumentumot szentelt neki, és hasonlóképpen tárgyalt az emberi szabadságról a *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúcióban (1965).

gazdagságát, szentségét, nevelhetőségét, teljes kibontakozásra való törekvését, halhatatlanságát illeti”.⁵

4. Szent II. János Pál 1979-ben, a latin-amerikai püspöki konferenciák Pueblában tartott harmadik gyűlésén kijelentette: „Az emberi méltóság evangéliumi érték, melyet nem lehet semmibe venni a Teremtő súlyos megsértése nélkül. Ezt a méltóságot lábbal tiporják egyéni szinten, amikor nem vesznek kellőképpen figyelembe olyan értékeket, mint a szabadság, a vallásgyakorlás joga, a testi és lelki épség, a jog az alapvető javakhoz, az élethez. Lábbal tapossák társadalmi és politikai szinten, amikor az embereket megakadályozzák abban, hogy gyakorolják a részvételhez való jogukat, vagy amikor igazságtalan és jogtalan kényszerítésnek, testi vagy lelki kínzásnak stb. vannak kitéve. [...] Ha az Egyház fellép az emberi méltóság védelmében vagy előmozdításának érdekében, akkor ezt küldetésével összhangban teszi, amelynek – bár vallási és nem társadalmi vagy politikai jellegű – az embert a maga teljességében kell szemlélnie.”⁶

5. 2010-ben a Pápai Életvédő Akadémia előtt XVI. Benedek kijelentette, hogy a személy méltósága „olyan alapelv, amelyet a megfeszített és feltámadt Jézus Krisztusba vetett hit mindig is védelmezett, különösen akkor, amikor a legegyszerűbb és legvédtelenebb emberek tekintetében figyelmen kívül hagyják”.⁷ Egy másik alkalommal közgazdászokhoz szólva azt mondta, hogy „a gazdaság és a pénzügy nem önmagukért léteznek, hanem pusztán eszközök. Céljuk kizárólag az emberi személy és annak méltóságban való teljes kibontakozása. Ez az egyetlen tőke, amelyet érdemes megmenteni.”⁸

6. Ferenc pápa pedig pápaságának kezdetétől fogva arra hívta az Egyházat, hogy „vallja meg azt az Atyát, aki minden egyes embert végtelenül szeret”, és „fedezze fel, hogy »ezáltal végtelen méltósággal ruházza fel«”.⁹ A Szentatya hangsúlyozza, hogy ez a hatalmas méltóság olyan eredeti adottságot jelent, amelyet hűségesen el kell ismerni és hálával el kell fogadni. Éppen erre az elismerésre és elfogadásra lehet alapozni az embereknek azt az újfajta együttélését, amely a társas kapcsolatokat az igazi testvériség horizontján valósítja meg: csak „minden emberi személy méltóságának elismerése révén lehet feléleszteni mindenkiben a testvériség iránti világméretű vágyat”.¹⁰ Ferenc pápa szerint „az emberi méltóság és a testvériség forrása Jézus Krisztus evangéliuma”,¹¹ de az embert megillető méltóság olyan meggyőződés is, amelyre az emberi értelem gondolkodással és párbeszéd révén eljuthat, hiszen „ha mások méltóságát minden helyzetben tiszteletben kell tartani, az nem azért van, mert mi kitaláljuk vagy feltételezzük ezt a méltóságot, hanem azért, mert az anyagi dolgokat és a körülményeket meghaladó

⁵ SZENT VI. PÁL PÁPA: *Általános kihallgatás* (1968. szeptember 4.), *Insegnamenti VI* (1968) 886.

⁶ SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Beszéd a latin-amerikai püspöki konferenciák harmadik általános gyűléséhez* (1979. január 28.), III.1–2, *Insegnamenti II/1* (1979) 202–203.

⁷ XVI. BENEDEK PÁPA: *Beszéd a Pápai Életvédő Akadémia közgyűlésének résztvevőjéhez* (2010. február 13.), *Insegnamenti VI/1* (2011) 218.

⁸ XVI. BENEDEK PÁPA: *Beszéd az Európa Tanács Fejlesztési Bankjának ülésén résztvevőkhez* (2010. június 12.), *Insegnamenti VI/1* (2011) 912–913.

⁹ FERENC PÁPA: *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 178, AAS 105 (2013) 1094, mely idézi a következőt: SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Úrangyala a fogyatékkal élőkkel az osnabrücki székesegyházban* (1980. november 16.), *Insegnamenti III/2* (1980) 1232.

¹⁰ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 8, AAS 112 (2020) 971.

¹¹ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 277, AAS 112 (2020) 1069.

érték van másokban, s ez megköveteli, hogy másként bánjunk velük. Az, hogy minden ember elidegeníthetetlen méltósággal rendelkezik, az minden kulturális változástól függetlenül az emberi természetnek megfelelő igazság.”¹² Ezért – következett Ferenc pápa – „az ember minden történelmi korszakban ugyanazt a sérthetetlen méltóságot birtokolja, és senki sem érezheti úgy, hogy a körülmények felhatalmazzák a tagadására, vagy arra, hogy ne annak megfelelően cselekedjék.”¹³ Ezen a horizonton a pápa *Fratelli tutti* enciklikája már egyfajta *magna chartája* az emberi méltóság megőrzésére és előmozdítására irányuló mai feladatoknak.

Egy alapvető tisztázás

7. Jóllehet ma már meglehetősen általános egyetértés van minden emberi lény méltóságának s egyedülálló és transzcendens értékének fontosságát, sőt normatív jelentőségét illetően,¹⁴ gyakran előfordul, hogy az „emberi személy méltósága” kifejezést sokféle értelemben használják, s így az félreértésekre adhat okot.¹⁵ A fogalom többértelmű használata olyan ellentmondásokhoz vezet, „amelyek arra készítetnek, hogy feltegyük a kérdést: vajon minden körülmények között elismerik-e, tiszteletben tartják-e, védelmezik-e és támogatják-e minden ember [...] egyenlő méltóságát?”¹⁶ Mindezek alapján fel kell ismernünk, hogy négyféle méltóságfogalmat különböztethetünk meg: van *ontológiai méltóság*, *erkölcsi méltóság*, *társadalmi méltóság* és végül *egzisztenciális méltóság*. Legfontosabb értelme az *ontológiai méltóságnak* van, mely a személyt, mint olyat azon ténynél fogva illeti meg, hogy létezik, és hogy Isten akarja, teremti és szereti. Ez a méltóság sosem törölhető el, és érvényben marad függetlenül az egyén adott körülményeitől. Amikor *erkölcsi méltóságról* beszélünk, akkor a szabadságnak az emberi teremtmény általi gyakorlására utalunk. Bár fel van ruházva lelkiismerettel, az ember előtt mindig nyitva marad a lehetőség, hogy lelkiismeretével szemben cselekedjen. Ha így tesz, akkor oly módon viselkedik, amely „méltatlan” természetéhez, ahhoz, hogy ő Isten által szeretett és mások szeretetére hivatott teremtmény. De ez a lehetőség létezik. És nem csak lehetőség marad. A történelem tanúsága szerint a szabadságnak az evangélium által kinyilatkoztatott szeretet törvényével szembeni gyakorlása felbecsülhetetlen nagyságú kárt és fájdalmat okozhat másoknak. Amikor ez megtörténik, akkor olyan emberekkel állunk szemben, akikből látszólag kiveszett az emberség legapróbb csírája, a méltóság legapróbb csírája is. E tekintetben az itt bevezetett megkülönböztetés segít abban, hogy különbséget tegyünk a valóban „elvezíthető” erkölcsi méltóság szempontja és a sosem megsemmisíthető ontológiai méltóság szempontja között. És éppen az

¹² FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 213, AAS 112 (2020) 1045.

¹³ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 213, AAS 112 (2020) 1045, mely idézi a következőt: FERENC PÁPA: *Üzenet az „Emberi jogok a mai világban: eredmények, mulasztások, tagadások” című nemzetközi konferencia résztvevőikhez* (2018. december 10.), *L'Osservatore Romano* (2018. december 10–11.), 8.

¹⁴ Az ENSZ 1948-as nyilatkozatát követte és továbbfejlesztette a *Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya* 1966-ban és az *Európai biztonsági és együttműködési értekezlet záróokmánya* 1975-ben.

¹⁵ Vö. NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG: *Az emberi személy méltósága és jogai* (1983), Bevezetés, 3. Összefoglaló található az emberi méltóságra vonatkozó katolikus tanításról a *Katolikus Egyház katekizmusában*, Az emberi személy méltósága című fejezetben: 1700–1876.

¹⁶ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 22, AAS 112 (2020) 976.

utóbbi miatt kell minden erőnkkel azon munkálkodnunk, hogy mindazok, akik rosszat tettek, megbánhassák azt, és jó útra térhessenek.

8. A méltóságnak van még két másik lehetséges jelentése: a társadalmi és az egzisztenciális. Amikor *társadalmi méltóságról* beszélünk, akkor azokra a körülményekre utalunk, amelyek között a személy él. A mélyszegénységben például, amikor nincsenek meg a minimális feltételek ahhoz, hogy egy személy az ontológiai méltóságának megfelelően éljen, azt mondjuk, hogy az ennyire szegény embernek az élete „méltatlan” élet. Ez a kifejezés semmiképpen sem a személy megítélését jelenti, hanem arra kíván rávilágítani, hogy elidegeníthetetlen méltóságának ellentmond az a helyzet, amelyben élni kényszerül. Az utolsó jelentés pedig az *egzisztenciális méltóság*. Manapság egyre gyakrabban beszélünk „méltó” és „nem méltó” életről. Ezekkel a jelzőkkel egzisztenciális jellegű helyzetekre utalunk: például annak a személynek az esetében, akinek látszólag semmilyen lényegi fontosságú dolog nem hiányzik az életéhez, de különböző okok miatt nehezebbre esik békében, örömben és reményben élni. Más helyzetekben súlyos betegség, családon belüli erőszak, kóros függőség és egyéb bajok vezetnek oda, hogy valaki „méltatlanként” élje meg élethelyzetét annak az ontológiai méltóságnak az érzékelésével szemben, amelyet sosem lehet elhomályosítani. Az itt bevezetett megkülönböztetések mindenesetre nem szolgálnak mást, mint hogy emlékeztessenek bennünket annak az ontológiai méltóságnak az elidegeníthetetlen értékére, amely az emberi személy létében gyökerezik, és amely a tényleges körülményektől függetlenül létezik.

9. Végezetül érdemes itt emlékeztetnünk arra, hogy a személy klasszikus meghatározása – „az értelmes természet egyedi szubsztanciája”¹⁷ – világossá teszi méltóságának alapját. A személy mint „osztatlan szubsztancia” ugyanis ontológiai méltósággal rendelkezik (vagyis létének metafizikai szintjén): olyan alany, aki, mivel Istentől kap létet, „szubzisztál”, vagyis önállóan létezik. Az „értelmes” szó valójában az emberi lény összes képességét magában foglalja: mind a megismerésnek és a megértésnek, mind az akarásnak, a szeretetnek, a választásnak és a vágyakozásnak a képességét. Az „értelmes” kifejezés magában foglalja az a fent említettekhez szorosan kapcsolódó összes testi képességet is. A „természet” kifejezés az emberi lényt meghatározó sajátos feltételeket jelöli, melyek lehetővé teszik a rá jellemző különböző cselekvéseket és tapasztalatokat: a természet a „cselekvés alapelve”. Az ember nem alkothatja meg természetét, hanem ajándékként kapja és képességeit ápolhatja, fejlesztheti és gazdagíthatja. Azáltal, hogy az ember szabadságával saját természetének gazdagságának kibontakoztatására él, idővel felépíti önmagát. Még ha különböző korlátok vagy állapotok miatt nem tudja is felhasználni ezeket a képességeket, a személy mindig „egyedi szubsztanciaként” létezik, minden elidegeníthetetlen méltóságával. Ez a helyzet áll fenn például a még meg nem született gyermek, az eszméletlen személy, a haldokló idős ember esetében.

¹⁷ BOËTHIUS: *Contra Eutychen et Nestorium*, c. 3, PL 64, 1344: „Persona est rationalis naturae individua substantia.” Vö. SZENT BONAVENTURA: *Commentaria in librum primum sententiarum Magistri Petri Lombardi*, d. 25, a. 1, q. 2; AQUINÓI SZENT TAMÁS: *Summa Theologiae*, I, q. 29, a. 1, resp.

1. Az emberi méltóság központi szerepének fokozatos tudatosítása

10. Már a klasszikus ókorban¹⁸ megjelenik az emberi méltóságra vonatkozó első felismerés, mégpedig társadalmi szempontból: minden emberi lény – rangja szerint s egy meghatározott renden belül – sajátos méltósággal rendelkezik. A társadalmi szférából kilépve a szó később a világmindenségben jelen lévő létezők különböző méltóságának leírására szolgált. E látásmód szerint minden létező saját „méltósággal” rendelkezik, az egész harmóniájában elfoglalt helye szerint. Természetesen néhány kiemelkedő ókori gondolkodó kezdi felismerni az emberi lény különleges helyét, minthogy az ember értelemmel rendelkezik, s ezért képes felelősséget vállalni önmagáért és a világ többi létezőjéért,¹⁹ de még mindig messze vagyunk egy olyan gondolkodástól, amely képes megalapozni minden emberi lénynek a körülményektől független méltóságának tiszteletét.

Bibliai perspektívák

11. A bibliai kinyilatkoztatás azt tanítja, hogy minden ember eredendő méltósággal rendelkezik, mert Isten a saját képére és hasonlatosságára teremtette: „Isten így szólt: »Teremtsünk embert képünkre és hasonlatosságunkra.« [...] Isten megteremtette az embert, saját képére, Isten képére teremtette, férfinak és nőnek teremtette őket” (Ter 1,26–27). Az emberi mivoltnak olyan sajátos tulajdonsága van, amely miatt nem szűkíthető merő anyagiságra. A „kép” kifejezés nem az ember lelkére vagy értelmi képességeire, hanem a férfi és a nő méltóságára utal. Az egyenlőség és a szeretet kölcsönös kapcsolatában mindketten azt a szerepet töltik be, hogy Istent képviselik a világban, és arra kaptak meghívást, hogy őrizzék és gondozzák a világot. Isten képére teremtve lenni tehát azt jelenti, hogy olyan szent értéket hordozunk magunkban, amely meghalad minden nemi, társadalmi, politikai, kulturális és vallási különbséget. Méltóságunkat kapjuk; nem azért létezik, mert megköveteltük vagy kiérdemeltük. Isten minden embert önmagáért szeret és akar, s ezért méltósága sérthetetlen. A *Kivonulás könyvében* – az Ószövetség szívében – Isten olyannak mutatkozik meg, aki meghallja a szegények kiáltását, látja népe nyomorúságát, gondoskodik az utolsókról és az elnyomottakról (vö. Kiv 3,7; 22,20–26). Ugyanezt a tanítást találjuk a *Második törvénykönyvben* (vö. MTörv 12–

¹⁸ Mivel a jelen Nyilatkozatnak nem célja, hogy kimerítő értekezést nyújtson a méltóság fogalmáról, a rövideg kedvéért itt egy-egy példára szorítkozva csak az úgynevezett klasszikus görög és római kultúrára mint a korai keresztény filozófiai és teológiai gondolkodás vonatkozási alapjára utalunk.

¹⁹ Vö. pl. CICERO: *De Officiis* I, 105–106: „Sed pertinet ad omnem officii quaestionem semper in promptu habere, quantum natura hominis pecudibus reliquisque beluis antecedit [...]. Atque etiam si considerare volumus, quae sit in natura excellentia et dignitas, intellegemus, quam sit turpe diffluere luxuria et delicate ac molliter vivere quamque honestum parce, continenter, severe, sobrie” (*Scriptorum Latinorum Bibliotheca Oxoniensis*, ed. Michael Winterbottom, Oxford University Press, Oxford, 1994, 43). Magyar fordításban: „De ha a kötelesség kérdése általában fölvetődik, jó, ha szem előtt tartjuk, hogy az emberi természet mennyire fölötté áll a barmoknak és a többi állatnak. [...] Ha meg akarjuk állapítani, miben áll az emberi természet magasabbrendűsége és méltósága, megértjük, mennyire visszataszító dőzsölni és kéjelegve, elpuhultan élni, és ezzel szemben mennyire tisztességes dolog, ha takarékosak, mértéktartók, komolyak és józanok vagyunk” (*A kötelességek*, ford. Havas László, in *Marcus Tullius Cicero válogatott művei*, Európa, Budapest, 1974, 291–292).

26): itt a jogokról szóló tanítás az emberi méltóság „kiáltványává” változik, különösen az árvák, az özvegyek és az idegenek hármass csoportjának javára (vö. MTörv 24,17). A Kivonulás könyvének ősi parancsait a próféták igehirdetése idézi fel és aktualizálja, akik Izrael kritikus lelkiismeretét képviselik. *Ámosz*, *Ozeás*, *Izajás*, *Mikeás*, *Jeremiás próféta* egész fejezeteket szentelnek annak, hogy szót emeljenek az igazságtalanság ellen. Ámosz keményen bírálja a szegények elnyomását, a nyomorultak alapvető emberi méltóságának el nem ismerését (vö. Ám 2,6–7; 4,1; 5,11–12). Izajás átkot szór azokra, akik lábbal tiporják a szegények jogait, megtagadva tőlük minden igazságtételt: „Jaj azoknak, akik gonosz törvényeket hoznak, akik csak elnyomó rendeleteket írnak, akik nem szolgáltatnak igazságot az elnyomottak” (Iz 10,1–2). Ez a prófétai tanítás a bölcsességi irodalomban is visszaköszön. *Sirák fiának könyve* a szegények elnyomását a gyilkossággal teszi egyenlővé: „Aki elveszi kenyerét, gyilkosa társának, vért ont, aki elvonja a munkástól a bérét” (Sir 34,22). A *Zsoltárok könyvében* az Istennel való vallási kapcsolat a gyengék és a rászorulóknak védelmére keresztül valósul meg: „Fogjátok pártját az elnyomott özvegynek, szereztek igazságot a gyengének, szegénynek! Az elnyomottat és a szűkölködőt tegyétek szabaddá, mentsétek ki a gonoszok kezéből!” (Zsolt 82,3–4).

12. Jézus szerény körülmények között született és nőtt fel, és feltárta a rászorulóknak és a dolgozó emberek méltóságát.²⁰ Nyilvános működése során mindazok értékét és méltóságát erősítette, akik Isten képét hordozzák, függetlenül társadalmi helyzetüktől és a külső körülményektől. Jézus ledöntötte a kulturális és kultikus akadályokat, visszaadta az „eldobottak” és a társadalom peremén élők méltóságát: a vámszedőket (vö. Mt 9,10–11), a nőket (vö. Jn 4,1–42), a gyermekeket (vö. Mk 10,14–15), a leprásokét (vö. Mt 8,2–3), a betegekét (vö. Mk 1,29–34), az idegenekét (vö. Mt 25,35), az özvegyekét (vö. Lk 7,11–15). Ő gyógyít, éhséget és szomjat csillapít, védelmez, felszabadít, megment. Úgy mutatkozik be előttünk, mint az egyetlen elveszett juhával is törődő pásztor (vö. Mt 18,12–14). Azonosul legkisebb testvéreivel: „Amit legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek” (Mt 25,40). A Biblia szóhasználatában a „legkisebbek” nemcsak a kisgyermek, hanem a védtelen tanítványok, a legjelentéktelenebbek, a kítaszítottak, az elnyomottak, a megvetettek, a szegények, a kirekesztettek, a tudatlanok, a betegek, az uralkodó csoportok által alacsonyabb rangúnak kezelték. A dicsőségében eljövő Krisztus a felebarát iránti szeretet alapján ítélkezik majd, ez a szeretet pedig abban mutatkozik meg, hogy segítjük az éhezőket, a szomjazókat, az idegeneket, a mezíteleneket, a betegeket, a foglyokat, akikkel ő azonosul (vö. Mt 25,34–36). Jézus számára életünk elbírálásának egyetlen kritériuma az a jó, amit az embereknek tettünk, vérségi kötelékektől és vallástól függetlenül. Pál apostol tanítása szerint a keresztényeknek úgy kell viselkedniük, hogy figyelembe veszik minden ember méltóságának és jogainak követelményeit (vö. Róm 13,8–10), a szeretet új parancsa szerint (vö. 1Kor 13,1–13).

A keresztény gondolkodás fejlődése

13. A keresztény gondolkodás fejlődése ösztönözte és kísérte a méltóság témájára irányuló reflexió fejlődését. Az egyházatyák nagy hagyományának alapján állva a klasszikus keresztény antropológia különösen kiemelte az Isten képére és

²⁰ Vö. SZENT VI. PÁL PÁPA: *Beszéd a szentföldi zarándoklaton. Látogatás a názáreti Angyali Üdvözlés-bazilikában* (1964. január 5.), AAS 56 (1964) 166–170.

hasonlatosságára teremtett emberről és a teremtésben betöltött egyedülálló szerepéről szóló tanítást.²¹ A középkori keresztény gondolkodás az ókori filozófiai gondolkodás örökségét kritikusan megrostálva eljutott a személy fogalmának szintéziséhez, felismerve a személy méltóságának metafizikai alapját, amint azt Aquinói Szent Tamás következő szavai tanúsítják: „A személy azt jelenti, ami az egész világon a legtokéletesebb, vagyis racionális természetű, szubzisztens létező.”²² Ezt az ontológiai méltóságot, mely kivált a szabad emberi cselekvésben nyilvánul meg, később mindenekelőtt a reneszánsz kor keresztény humanizmusa hangsúlyozta.²³ Az újkori gondolkodóknak, például Descartes-nak és Kantnak a látásmódjában is – akik bár részben megkérdőjelezték a hagyományos keresztény antropológia alapjait – erősen érzékelhető a kinyilatkoztatás visszhangja. Az elméleti és gyakorlati szubjektivitás státuszára vonatkozó néhány újabb filozófiai reflexió alapján a keresztény reflexió továbbra is hangsúlyozta a méltóság fogalmának jelentőségét, és a 20. században olyan eredeti szemléletmódig jutott el, mint például a perszonalizmus. Ez a szemléletmód nemcsak felkarolja a szubjektivitás kérdését, hanem elmélyíti azt az interszubjektivitás és az emberi személyeket összekötő kapcsolatok irányába.²⁴ A kortárs keresztény antropológiai felfogást is gazdagította az ebből a szemléletmódból származó reflexió.²⁵

A mai idők

14. Napjainkban a *méltóság* kifejezést elsősorban az emberi személy egyediségének hangsúlyozására használják, aki a világegyetem többi létezőjével összehasonlíthatatlan. Ezen a horizontban érthetjük meg, ahogyan a méltóság kifejezést az ENSZ 1948-as nyilatkozata használja, amelyben „az emberiség családja minden tagjának *eredendő* méltóságáról, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogairól” van szó. Csak az emberi méltóságnak ez az elidegeníthetetlen jellege teszi lehetővé, hogy emberi jogokról beszéljünk.²⁶

²¹ A számtalan utalás közül lásd például: RÓMAI SZENT KELEMEN: *I Clemens*, 33, 4f, PG 1, 273; ANTIÓCHIAI SZENT THEOPHILOSZ: *Apologia ad Autolycum*, I, 4, PG 6, 1029; ALEXANDRIAI SZENT KELEMEN: *Stromateis*, III, 42, 5–6, PG 8, 1145; uo., VI, 72, 2, PG 9, 293; LYONI SZENT IRÉNEUSZ: *Adversus haereses*, V, 6, 1, PG 7, 1137–1138; ÓRIGENÉSZ: *De principiis*, III, 6, 1, PG 11, 333; SZENT ÁGOSTON: *De Genesi ad litteram*, VI, 12, PL 34, 348; *De Trinitate*. XIV, 8, 11, PL 42, 1044–1045.

²² AQUINÓI SZENT TAMÁS: *Summa Theologiae*, I, q. 29, a. 3, resp: „Persona significat id, quod est perfectissimum in tota natura, scilicet subsistens in rationali natura.”

²³ Gondoljunk csak Giovanni Pico della Mirandola-ra és az *Oratio de hominis dignitate* (1486) című jól ismert művére [magyar kiadása: *Az ember méltóságáról*, ford. Kardos Tiborné; in VAJDA MIHÁLY (szerk.): *Reneszánsz etikai antológia*, Gondolat, Budapest, 1984, 212–244].

²⁴ Emmanuel Lévinas (1906–1995) zsidó gondolkodó úgy véli, hogy az embert a szabadsága minősíti, amennyiben a másik emberért végtelenül felelősnek ismeri fel önmagát.

²⁵ A 19. és 20. század néhány nagy keresztény gondolkodója, mint például Szent John Henry Newman, Boldog Antonio Rosmini, Jacques Maritain, Emmanuel Mounier, Karl Rahner, Hans Urs von Balthasar és mások, olyan emberképet tudtak felkínálni, amely képes hatékony párbeszédet folytatni a 21. század eleji gondolkodási áramlatokkal, azok inspirációjától függetlenül, beleértve a posztmodern is.

²⁶ Ezért „az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata* [...] implicite azt sugallja, hogy az elidegeníthetetlen emberi jogok forrása az emberi személy méltóságában található”: NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG: *Az egyetemes etika keresése. A természeti törvény új szemlélete* (2009), 115.

15. A méltóság fogalmának jobb megvilágítása érdekében fontos rámutatnunk, hogy a méltóságot nem más emberek adják a személynek bizonyos adottságai és tulajdonságai alapján oly módon, hogy az adott esetben visszavonható is lehetne. Ha a méltóságot más emberek adnák a személynek, akkor azt feltételesen és elidegeníthetően adnák, s a méltóság (bármennyire nagy tiszteletet érdemel) továbbra is ki lenne téve annak a veszélynek, hogy visszavonják. Valójában a méltóság eredendően a személyhez tartozik, nem *utólag* kapja, megelőz minden elismerést, és nem veszíthető el. Következésképpen minden emberi lény ugyanazzal az eredendő méltósággal rendelkezik, függetlenül attól, hogy képes-e azt megfelelően kifejezni vagy sem.

16. Ezért beszél a II. Vatikáni Zsinat „az összes dolog felett álló emberi személy kiemelkedő méltóságáról, akinek jogai és kötelességei egyetemesek és sérthetetlenek”.²⁷ Amint a *Dignitatis humanae* zsinati nyilatkozat kezdő sorai emlékeztetnek: „Az emberi személy méltóságának korunk emberei napról napra jobban tudatára ébrednek, és növekszik azok száma, akik követelik, hogy ne kényszerből, hanem kötelességtudattól vezérelve saját belátásuk szerint és felelős szabadsággal cselekedhessenek.”²⁸ Mind az egyéneknek, mind a közösségeknek ez a gondolkodási és lelkiismereti szabadsága az emberi méltóság elismerésén alapul, s „ez a méltóság mind az Isten kinyilatkoztatott szavából, mind magából az emberi értelemről megismerhető”.²⁹ Maga az Egyházi Tanítóhivatal is egyre teljesebben fogalmazta meg e méltóság jelentését, a belőle fakadó követelményekkel és következményekkel együtt, eljutva arra a felismerésre, hogy minden emberi lény méltósága a körülményektől függetlenül azonos.

²⁷ II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció (1965. december 7.), 26, AAS 58 (1966) 1046; a konstitúció első részének teljes első fejezete (11–22. pontok) az emberi személy méltóságáról szól.

²⁸ II. Vatikáni Zsinat: *Dignitatis humanae* nyilatkozat (1965. december 7.), 1, AAS 58 (1966) 929.

²⁹ II. Vatikáni Zsinat: *Dignitatis humanae* nyilatkozat (1965. december 7.), 2, AAS 58 (1966) 931.

2. Az Egyház hirdeti, előmozdítja és garantálja az emberi méltóságot

17. Az Egyház minden ember egyenlő méltóságát hirdeti, függetlenül életkörülményeitől és tulajdonságaitól. Ez a kijelentés egy hármassal meggyőződéssel alapszik, mely a keresztény hit fényében az emberi méltóságnak mérhetetlen értéket ad és megerősíti annak belső követelményeit.

Isten kitörölhetetlen képmása

18. Mindenekelőtt arról van szó, hogy a kinyilatkoztatás szerint az ember méltósága Teremtőjének szeretetéből fakad, aki belé véste képének kitörölhetetlen vonásait (vö. Ter 1,26), és arra hívta, hogy megismerje őt, szeresse őt, és szövetségi kapcsolatban éljen vele, a többi férfival és nővel pedig testvériesen, igazságban és békében. E felfogásban a méltóság nemcsak a lélekre vonatkozik, hanem a személyre, mint szétszakíthatatlan egységre, így tehát a testére is, mely a maga módján részesül az emberi személy istenképiségében, és arra kapott meghívást, hogy osztozzon a lélek dicsőségében az isteni boldogságban.

Krisztus felemeli az ember méltóságát

19. A második meggyőződés abból a tényből indul ki, hogy az emberi személy méltósága a maga teljességében akkor nyilatkozott meg, amikor az Atya elküldte a Fiát, aki teljes egészében magára vette az emberi létezést: „Isten Fia a megtestesülés misztériumában megerősítette az emberi lényt alkotó test és lélek méltóságát.”³⁰ Jézus Krisztus tehát azzal, hogy megtestesülése révén valamiképpen minden emberrel egyesült, megerősítette, hogy minden emberi lény felbecsülhetetlen méltósággal rendelkezik azon ténynél fogva, hogy egyazon emberi közösséghez tartozik, és hogy ez a méltóság sosem veszíthető el.³¹ Azzal, hogy azt hirdeti, hogy Isten országa a szegényeké, az alázatosaké, a megvetetteké, a testben és lélekben szenvedőké; azáltal, hogy meggyógyított mindenféle bajt és betegséget, még a legdrámaibbkat is, mint amilyen a lepra. Azzal, hogy Jézus megerősítette, hogy amit ezekkel az emberekkel tesznek, azt vele teszik, mert ő jelen van bennük, azt a nagy újdonságot hozta, hogy minden ember méltóságát elismerte, azokét is és különösen azokét, akiket mások „méltatlannak” ítélték. Ez az új elv az emberi történelemben – amely szerint az ember annál „méltóbb” a tiszteletre és a szeretetre, minél gyengébb, nyomorultabb, és minél többet szenved, egészen emberi „alakjának” elvesztéséig – megváltoztatta a világ arculatát, és olyan intézményeket hozott létre, amelyek hátrányos helyzetű emberekről gondoskodnak: elhagyott csecsemőkről, árvákról, magára hagyott idősekről, mentális betegekről, gyógyíthatatlan betegségben vagy súlyos fogyatékosságban szenvedőkről, utcán élőkről stb.

³⁰ HITTANI KONGREGÁCIÓ: *Dignitas personae* instrukció (2008. szeptember 8.), 7, AAS 100 (2008) 863. Vö. LYONI SZENT IRÉNEUSZ: *Adversus haereses*, V, 16, 2, PG 7, 1167–1168.

³¹ Mivel „megtestesülésével Isten Fia valamiképpen minden emberrel egyesült” (II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció [1965. december 7.], 22, AAS 58 [1966] 1042), minden ember méltóságát a maga teljességében Krisztus nyilatkoztatja ki nekünk.

Meghívás a méltóság teljességére

20. A harmadik meggyőződés az ember végső rendeltetésére vonatkozik: a teremtés és a megtestesülés után Krisztus feltámadása az emberi méltóság egy további szempontját tárja elénk, ugyanis „az ember méltóságának legkiemelkedőbb szempontja az, hogy az ember meghívást kapott az Istennel való közösségre”,³² mely arra rendeltetett, hogy örökké tartson. Így „[az emberi] életnek a méltósága nemcsak eredetéhez, Istentől való származásához kötődik, hanem céljához, azon rendeltetéséhez is, hogy közösségben legyen Istennel az ő megismerésében és szeretetében. Ennek az igazságnak a fényénél egészíti ki és fogalmazza meg pontosabban Szent Iréneusz az embert magasztaló tételét: »Isten dicsősége« bizony »az élő ember«, »az ember élete viszont Isten látásában áll.«”³³

21. Ennek megfelelően az Egyház hiszi és kijelenti, hogy minden ember – aki Isten képére és hasonlatosságára teremtett, és aki az emberré lett, megfeszített és feltámadt Fiúban újjáteremtett³⁴ – arra kapott meghívást, hogy a Szentlélek működése révén növekedjen, hogy az Atya dicsőségét tükrözze, ugyanazon képben, részesülve az örök életben (vö. Jn 10,15–16; 17,22–24; 2Kor 3,18; Ef 1,3–14). Ugyanis „a kinyilatkoztatás [...] az emberi személy méltóságát teljes terjedelmében feltárja”.³⁵

A saját szabadság iránti elkötelezettség

22. Bár minden emberi lény – létezésének kezdetétől – elidegeníthetetlen és eredendő méltósággal, mint visszavonhatatlan ajándékkal rendelkezik, az ő szabad és felelős döntésén múlik, hogy azt teljes mértékben kifejezi és kinyilvánítja, vagy pedig elhomályosítja. Egyes egyházatyák – mint például Szent Iréneusz vagy Damaszkuszi Szent János – különbséget tettek a *Teremtés könyvében* említett kép és hasonlatosság között, lehetővé téve ezáltal az emberi méltóság dinamikus szemléletét: Isten képe az ember szabadságára van bízva, hogy a Lélek vezetése és működése révén növekedjék az Istenhez való hasonlatossága, és minden ember elérhesse legmagasabb méltóságát.³⁶ Minden személy arra kapott ugyanis meghívást, hogy egzisztenciális és erkölcsi szinten kinyilvánítsa méltóságának ontológiai horderejét, amilyen mértékben saját szabadságával az igazi jóra felé törekszik, válaszul Isten szeretetére. Így az emberi személy, aki Isten képmására teremtett, és soha nem szűnik meg arra hivatottnak lenni, hogy szabadon válassza a jót; másfelől, amennyiben az emberi személy *válaszol* a jóra, méltósága szabadon, dinamikusan és fokozatosan kinyilvánulhat, növekedhet és érlelődhet. Ez azt jelenti, hogy az embernek arra is törekednie kell, hogy méltóságának megfelelően éljen. Így érthető meg, hogy a bűn milyen értelemben sebezheti meg és

³² II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció (1965. december 7.), 19, AAS 58 (1966) 1038.

³³ SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Evangelium vitae* (1995. március 25.), 38, AAS 87 (1995) 443, idézi a következőt: LYONI SZENT IRÉNEUSZ: *Adversus haereses*, IV, 20,7, PG 7, 1037–1038.

³⁴ Krisztus ugyanis új méltóságot adott a megkeresztelteknek, „Isten gyermekeinek” méltóságát: vö. *Katolikus Egyház katekizmusa*, 1213, 1265, 1270, 1279.

³⁵ II. Vatikáni Zsinat: *Dignitatis humanae* nyilatkozat (1965. december 7.), 9, AAS 58 (1966) 935.

³⁶ Vö. LYONI SZENT IRÉNEUSZ: *Adversus haereses*, V, 6,1; V, 8,1; V, 16,2, PG 7, 1136–1138, 1141–1142, 1167–1168; DAMASZKUSZI SZENT JÁNOS: *De fide orthodoxa*, 2, 12, PG 94, 917–930.

homályosíthatja el az emberi méltóságot, mint azzal ellentétes cselekedet, ugyanakkor azonban *sosem* törölheti el annak a valóságát, hogy az ember Isten képére teremtett. A hit tehát döntő szerepet játszik abban, hogy az értelem meg tudja ragadni az emberi méltóságot, s hogy annak lényegi vonásait be tudja fogadni, meg tudja szilárdítani és pontosabban meg tudja fogalmazni, ahogy arra XVI. Benedek rámutatott: „A vallás által nyújtott kiigazítás nélkül ugyanis az ész is torzulások áldozatává válhat, ahogyan meg is történik, amikor az ideológia manipulálja, vagy csak részlegesen alkalmazza, s ezzel nem veszi teljes mértékben figyelembe az emberi személy méltóságát. Végül is az észnek ez a torz alkalmazása vezetett a rabszolga-kereskedelelemhez, majd számos más társadalmi bajhoz, nem utolsósorban a huszadik század totalitárius ideológiáihoz.”³⁷

³⁷ XVI. BENEDEK PÁPA: *Beszéd a Westminster Hallban* (2010. szeptember 17.), *Insegnamenti VI/2* (2011) 240.

3. A méltóság, az emberi jogok és kötelességek alapja

23. Amint arra már Ferenc pápa is emlékeztetett, „az újkori kultúrában a személy elidegeníthetetlen méltóságának elvéhez legközelebbi utalás az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata*, melyről Szent II. János Pál pápa azt nyilatkozta, hogy »mérőföldkő az emberiség hosszú és nehéz útján« és »az emberi lelkiismeret egyik legmagasabb szintű kifejeződése«”.³⁸ Hogy ellenálljunk az említett Nyilatkozat mély értelmének megváltoztatására vagy semmissé nyilvánítására irányuló kísérleteknek, érdemes felidézni néhány alapelvet, melyet mindig tiszteletben kell tartani.

Az emberi méltóság iránti feltétlen tisztelet

24. Először is, bár egyre nagyobb az emberi méltóság témája iránti fogékonyság, a méltóság fogalmát még mindig sokan félreértik, s ezzel eltorzítják annak jelentését. Egyesek azt javasolják, hogy az „emberi méltóság” (és az ember jogai) helyett jobb lenne a „személyi méltóság” (és a „személy jogai”) kifejezést használni, mert ők személyen csak „gondolkodásra képes lényt” értenek. Következésképpen úgy vélik, hogy a méltóság és a jogok a megismerés és a szabadság képességéből vezethetők le, amellyel nem minden ember rendelkezik. A meg nem született gyermeknek tehát nem lenne személyes méltósága, ahogyan az önellátásra képtelen idős embernek vagy az értelmi fogyatékos embernek sem.³⁹ Az Egyház ezzel szemben ragaszkodik ahhoz a tényhez, hogy minden ember méltósága, éppen azért, mert eredendő, „a körülményektől függetlenül” megmarad, és elismerése semmiképpen sem függhet annak megítélésétől, hogy egy személy képes-e a megértésre és a szabad cselekvésre. Ellenkező esetben a méltóság, mint olyan nem lenne az emberi lény velejárója, nem lenne a személy konkrét meghatározottságaitól független, s ezért nem *feltétlen* tiszteletet érdemlő. Csak az eredendő, soha el nem veszíthető méltóság elismerése által lehet ennek sérthetetlen és biztos alapot garantálni. Ontológiai vonatkozási alap nélkül az emberi méltóság elismerése különböző önkényes értékeléseknek lenne kiszolgáltatva. Az egyetlen feltétele tehát annak, hogy a személy eredendő méltóságáról beszélhetünk, az, hogy a személy az emberi fajhoz tartozik, következésképpen „a személy jogai az ember jogai”.⁴⁰

Az emberi szabadság objektív vonatkozási alapja

25. Másodsor, az emberi méltóság fogalmával olykor olyan új jogok önkényes gyarapításának igazolására is visszaélnék, amelyek közül sok gyakran ellentétes az eredetileg meghatározott jogokkal, és nem ritkán ellentétben állnak az élethez való

³⁸ FERENC PÁPA: *Általános kihallgatás* (2020. augusztus 12.), *L'Osservatore Romano* (2020. augusztus 13.), 8, mely idézi a következőt: SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Beszéd az ENSZ közgyűléséhez* (1979. október 2.), 7; és *Beszéd az ENSZ közgyűléséhez* (1995. október 5.), 2.

³⁹ Vö. HITANI KONGREGÁCIÓ: *Dignitas personae* instrukció (2008. szeptember 8.), 8, AAS 100 (2008) 863–864.

⁴⁰ NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG: *A mindenki javát szolgáló vallásszabadság* (2019), 38.

alapvető joggal,⁴¹ mintha garantálni kellene minden egyéni preferencia vagy szubjektív vágy kifejezésének és megvalósításának lehetőségét. A méltóságot ekkor egy elszigetelt és másokat figyelmen kívül hagyó individualista szabadsággal azonosítják, amely azt követeli, hogy bizonyos szubjektív vágyakat és hajlamokat a közösség által garantált és támogatott „jogokként” való érvényesítésére tart igényt. Az emberi méltóság azonban nem alapulhat pusztán egyéni *normákon*, és nem azonosítható kizárólag az egyén szellemi és testi jólétével. Az emberi méltóság védelme ezzel szemben az emberi természet konstitutív követelményein alapul, melyek nem függenek sem az egyéni önkénytől, sem a társadalmi elismeréstől. A másik ember méltóságának elismeréséből fakadó köteleességeknek és a belőle eredő jogoknak tehát konkrét és objektív tartalmuk van, mely a közös emberi természetben alapul. Ilyen objektív vonatkozási alap nélkül a méltóság fogalma valójában a legkülönbözőbb önkényes vágyaknak és hatalmi érdekeknek van kitéve.

Az emberi személy kapcsolati struktúrája

26. Tekintettel a *személy kapcsolati természetére*, az emberi méltóság segít legyőzni az önreferenciális és individualista szabadság leszűkítő perspektíváját, mely a jónak és a többi élőlényel való kapcsolatnak objektív normáitól eltekintve tart igényt saját értékek megteremtésére. Egyre inkább fennáll ugyanis a veszélye annak, hogy az emberi méltóságot arra a képességre korlátozzuk, hogy önmagunkról és saját sorsunkról mások sorsától függetlenül, az emberi közösséghez való tartozás figyelembevétele nélkül, saját tetszésünket követve döntsünk. A szabadság ilyen téves felfogásában nem lehetséges egymás köteleességeinek és jogainak oly módon történő elismerése, hogy az ember gondját viselje a másoknak. A szabadság igazából – ahogyan Szent II. János Pál emlékeztet bennünket –, „a Teremtő nagy ajándéka a személy szolgálatára, és arra, hogy önmagát a másik elfogadásával és önmaga odaajándékozásával valósítsa meg; ha azonban ehelyett önző módon függetlenné válik mindenkitől, a szabadság elveszíti eredeti tartalmát, s ellentmondásba kerül saját hivatásával és méltóságával”.⁴²

27. Az ember méltósága tehát magában foglalja azt az emberi természetbe ültetett képességet is, hogy mások iránti kötelezettségeket vállaljon.

28. Az ember és a többi élőlény közötti különbség, amit a méltóság fogalma hangsúlyoz, nem feledtetheti el velünk a többi teremtmény jóságát, amelyek nemcsak az ember szolgálatában léteznek, hanem saját értékkel is rendelkeznek, az emberre bízott ajándékként, amelyet őrizni és gondozni kell. Míg tehát a méltóság fogalma az ember számára van fenntartva, a világmindenség többi részének teremtményi jóságát is hangsúlyozni kell. Ahogyan Ferenc pápa mondja: „Pontosan azért, mert az embernek egyedülálló méltósága van és értelemmel van felruházva, tiszteletben kell tartania a teremtményeket, belső törvényeikkel együtt [...]. »Minden egyes teremtménynek megvan a maga jósága és tökéletessége. [...] A különféle teremtmények Isten adta tulajdonságaikkal – mindegyik a maga módján – egy sugárnyit tükröznek Isten végtelen bölcsességéből és jóságából. Ezért az embernek tisztelnie kell minden teremtmény saját jóságát, hogy elkerülje a dolgok

⁴¹ Vö. FERENC PÁPA: *Beszéd a Szentszékhez akkreditált diplomáciai testület tagjaihoz* (2024. január 8.), *L'Osservatore Romano* (2024. január 8.), 3.

⁴² SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Evangelium vitae* enciklika (1995. március 25.), 19, AAS 87 (1995) 422.

rendetlen használatát.«⁴³ Sőt, „ma már mindenképp be kell látnunk, hogy csak egy »szituált antropocentrizmust« lehet vallani. Vagyis el kell ismernünk, hogy az emberi élet érthetetlen és fenntarthatatlan a többi teremtmény nélkül.»⁴⁴ E nézőpontból „nem mindegy számunkra, hogy sok faj eltűnik, hogy a klímaváltság sok élőlény fennmaradását veszélyezteti”.⁴⁵ Az emberi lény méltóságához tartozik ugyanis, hogy törődjön a környezetével, különös tekintettel a magát az emberlétet megőrző humánökológiára.

Az ember felszabadítása az erkölcsi és társadalmi kényszer alól

29. Ezek az alapfeltételek, bármennyire szükségesek is, nem elegendők ahhoz, hogy a személy méltóságának megfelelő növekedését biztosítsák. Bár „Isten értelmesnek teremtette az embert, és személyi méltósággal ruházta föl, ami azt jelenti, hogy ura tetteinek és felelős értük”,⁴⁶ amikor a jóról van szó, a szabad akarat gyakran a rosszat részesíti előnyben a jóval szemben. Ezért az emberi szabadságot viszont fel kell szabadítani. Szent Pál a Galatáknak írt levélben, amikor kijelenti, hogy „Krisztus felszabadított bennünket, hogy szabadok maradjunk” (Gal 5,1), emlékeztet minden keresztény hívő feladatára: felelősséggel tartozik a felszabadításért, s ez a felelősség az egész világra kiterjed (vö. Róm 8,19 és köv.). Ennek a felszabadításnak az egyes ember szívéből indulva ki kell terjednie és ki kell fejtenie humanizáló erejét minden kapcsolatban.

30. A szabadság Isten csodálatos ajándéka. Még akkor is, amikor kegyelmével vonz bennünket Isten, úgy teszi ezt, hogy szabadságunk sosem sérül. Ezért súlyos tévedés lenne azt gondolni, hogy Istentől és az ő segítségétől távolabbra kerülve szabadabbak lehetünk s így nagyobb méltósággal rendelkezőnek érezhetjük magunkat. Teremtőjétől elszakítva szabadságunk csak gyengülhet és elhomályosulhat. Ugyanez történik akkor is, amikor a szabadság függetlennek képzelet magát minden, önmagán kívüli vonatkozási ponttól, és fenyegetésként érzékel minden kapcsolatot valamilyen korábbi igazsággal. Következésképpen mások szabadságának és méltóságának a tisztelete is gyengül. XVI. Benedek pápa ezt így magyarázta: „Az olyan akaratnak, amely azt tartja magáról, hogy alapvetően képtelen az igazság és a jó keresésére, nincsenek objektív okai, sem indítékai a cselekvésre, kivéve azokat, amelyeket a pillanatnyi és esetleges érdekei diktálnak, és nincsen »identitása«, amelyet őriznie és építeni kellene valóban szabad és tudatos döntések révén. Ezért nem várhatja el a tiszteletet más »akaratok« részéről, amelyek szintén elszakadtak legmélyebb létüktől, és amelyek így más »okokat« juttathatnak érvényre, vagy akár semmilyen »okra« nem hivatkoznak. Az az illúzió, hogy az erkölcsi relativizmusban találhatjuk meg a békés együttélés kulcsát, valójában a megosztottságnak és az emberi méltóság tagadásának az eredete.”⁴⁷

⁴³ FERENC PÁPA: *Laudato si'* enciklika (2015. május 24.), 69, AAS 107 (2015) 875, mely idézi a következőt: *Katolikus Egyház katekizmusa*, 339.

⁴⁴ FERENC PÁPA: *Laudate Deum* apostoli buzdítás (2023. október 4.), 67, *L'Osservatore Romano* (2023. október 4.), IV.

⁴⁵ FERENC PÁPA: *Laudate Deum* apostoli buzdítás (2023. október 4.), 63, *L'Osservatore Romano* (2023. október 4.), IV.

⁴⁶ *Katolikus Egyház katekizmusa*, 1730.

⁴⁷ XVI. BENEDEK PÁPA: *Üzenet a béke világnapjára* (2011. január 1.), 3, *Insegnamenti VI/2* (2011) 979.

31. Ráadásul irreális lenne egy absztrakt, minden meghatározottságtól, környezettől és korlátozástól mentes szabadságról beszélni. Ezzel szemben „a személyes szabadság helyes gyakorlása jól körvonalazott gazdasági, társadalmi, jogi, politikai és kulturális feltételeket követel meg”,⁴⁸ melyek gyakran nincsenek meg. Ebben az értelemben mondhatjuk, hogy egyesek nagyobb „szabadságot” élveznek, mint mások. Ferenc pápa hosszabban is ír erről: „Néhányan jómódú családba születnek, kiváló oktatásban részesülnek, megfelelően táplálkozva nőnek fel és figyelemreméltó adottságokkal rendelkeznek. Nekik biztosan nem lesz szükségük egy cselekvő állam segítségére, hanem csak szabadságot követelnek. Ugyanez természetesen nem érvényes a fogyatékkal élőkre, és azokra sem, akik szegény családba születtek, akik alacsony színvonalú oktatásban részesültek, vagy nem jutnak megfelelő egészségügyi ellátáshoz. Abban a társadalomban, amelyet elsősorban a szabadpiac és a hatékonyság kritériuma irányít, nem jut hely az ilyen embereknek, és a testvériség csak romantikus kifejezés marad.”⁴⁹ Elengedhetetlen tehát annak megértése, hogy „az igazságtalanságokból való felszabadítás előmozdítja a szabadságot és az emberi méltóságot”,⁵⁰ az emberi cselekvés minden szintjén és viszonylatában. Ahhoz, hogy a valódi szabadság lehetséges legyen, „az emberi méltóságot újra a középpontba kell helyoznunk, és erre a pillérre kell felépíteni a szükséges alternatív társadalmi struktúrákat”.⁵¹ Ehhez hasonlóan, a szabadságot gyakran elhomályosítja megannyi pszichológiai, történelmi, társadalmi, oktatási és kulturális korlátozottság. A tényleges és történelmi szabadság mindig „felszabadításra” szorul. És a vallásszabadsághoz való alapvető jogot is meg kell erősíteni.

32. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy az emberi történelem fejlődést mutat az emberi személy méltóságának és szabadságának megértése terén, nem minden árnyék és visszafejlődési veszélyek nélkül. Erről tanúskodik az a tény, hogy – a kereszténység hatására is, mely az egyre szekularizálódó társadalmakban is kovászként működik – egyre erősebb a törekvés a rasszizmusnak, a rabszolgaságnak, valamint a nők, a gyermekek, a betegek és a fogyatékkal élők kirekesztésének a felszámolására. Ez a fáradságos út azonban még messze nem ért véget.

⁴⁸ IGAZSÁGOSSÁG ÉS BÉKE PÁPAI TANÁCSA: *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 137.

⁴⁹ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 109, AAS 112 (2020) 1006.

⁵⁰ IGAZSÁGOSSÁG ÉS BÉKE PÁPAI TANÁCSA: *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 137.

⁵¹ FERENC PÁPA: *Beszéd a népi mozgalmak világtalálkozójának résztvevőihöz* (2014. október 28.), AAS 106 (2014) 858.

4. Az emberi méltóság néhány súlyos megsértése

33. Az emberi méltóság központi szerepére vonatkozó eddigi megfontolások fényében a jelen Nyilatkozatnak ez az utolsó része az emberi méltóság néhány konkrét és súlyos megsértésével foglalkozik. Mindezt az Egyházi Tanítóhivatal szellemében teszi, amely – amint már emlékeztettünk rá – a legutóbbi pápák tanításában nyert teljes kifejezést. Ferenc pápa például egyfelől fáradhatatlanul emlékeztet az emberi méltóság tiszteletére: „Minden embernek joga van ahhoz, hogy méltósággal éljen és teljes körűen kibontakozzon, és egyetlen ország sem tagadhatja meg ezt az alapvető jogot. Mindenki rendelkezik ezzel a joggal, akkor is, ha kevésbé hatékony, akkor is, ha korlátokkal született vagy nevelkedett; ez ugyanis nem csorbítja emberi személyként való mérhetetlen méltóságát, mely nem a körülményeken, hanem létének értékén alapul. Ha ezt az alapvetet nem védelmezik, akkor nincs jövője a testvériségnek, és az emberiség sem fog fennmaradni.”⁵² Másfelől a Szentatya nem szűnik meg rámutatni minden ember számára, hogy milyen konkrét módokon sértik meg az emberi méltóságot korunkban és mindenkit erőteljes felelősségvállalására és aktív cselekvésre szólít fel.

34. Ha szeretnénk rámutatni néhányra az emberi méltóság számos és súlyos megsértése közül a mai világban, felidézhetjük, mit tanított e tekintetben a II. Vatikáni Zsinat. Fel kell ismerni, hogy az emberi méltósággal szemben áll „minden, ami az élet ellen irányul: az emberölés bármely formája, a népirtás, az abortusz, az eutanázia és a szándékos öngyilkosság”.⁵³ Szintén méltóságunk ellen való „minden, ami az emberi személy épségét sérti: a csonkítások, a testi vagy lelki kínzás, a lelki kényszer alkalmazása”.⁵⁴ És végül „minden, ami az emberi méltóságot sérti: az embertelen életkörülmények, az önkényes bebörtönzések, deportálások, rabszolgaság, prostitúció, leány- és fiúkereskedelem, a lealacsonyító munkakörülmények, melyek a munkavállalókat a haszonszerzés pusztá eszközévé teszik, s nem szabad és felelős személyeknek tekintik”.⁵⁵ Itt kell megemlíteni a halálbüntetés témáját is:⁵⁶ ugyanis a halálbüntetés is sérti – a körülményektől függetlenül – minden emberi személy elidegeníthetetlen méltóságát. El kell ismerni, hogy „a halálbüntetés határozott elutasítása megmutatja, milyen mértékben lehetséges elismerni minden ember elidegeníthetetlen méltóságát, és elfogadni, hogy helye van ebben a világban. Mert ha a legelvetemültebb bűnözőtől sem tagadom meg, akkor senkitől sem fogom megtagadni, mindenkinek meg fogom adni a lehetőséget, hogy osztozzon velem ezen a bolygón, bármi válasszon is el

⁵² FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 107, AAS 112 (2020) 1005–1006.

⁵³ II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció (1965. december 7.), 27, AAS 58 (1966) 1047.

⁵⁴ II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció (1965. december 7.), 27, AAS 58 (1966) 1047.

⁵⁵ II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció (1965. december 7.), 27, AAS 58 (1966) 1047.

⁵⁶ Vö. *Katolikus Egyház katekizmusa*, 2267; és HITTANI KONGREGÁCIÓ: *Levél a püspököknek a Katolikus Egyház katekizmusa halálbüntetéséről szóló 2267. pontjának új szövegezéséről* (2018. augusztus 1.), 7–8.

bennünket egymástól.”⁵⁷ Szintén helyénvalónak tűnik, hogy hangsúlyozzuk a börtönben lévő emberek méltóságát, akik gyakran méltatlan körülmények között kénytelenek élni, és hogy a kínzás gyakorlata minden határon túlmenően ellentétes minden emberi lény méltóságával, abban az esetben is, ha valaki súlyos bűncselekményeket követett el.

35. A teljesség igénye nélkül az alábbiakban az emberi méltóságnak a mai korban különös mértékben jelen lévő, súlyos megsértéseire hívjuk fel a figyelmet.

A szegénység drámája

36. Az egyik jelenség, amely jelentősen hozzájárul sok ember méltóságának tagadásához, a szélsőséges szegénység, mely a javak egyenlőtlen elosztásához kapcsolódik. Amint már Szent II. János Pál rámutatott, „korunk egyik legnagyobb igazságtalansága a földtekén abban áll, hogy csak kevesen birtokolnak sokat, és sokan szinte semmit. Ez a javak és szolgáltatások rossz elosztásának igazságtalansága, hiszen eredetileg ezek mindenki számára adattak.”⁵⁸ Továbbá megtevesztő lenne elhamarkodott különbséget tenni „gazdag országok” és „szegény országok” között: már XVI. Benedek elismerte ugyanis, hogy „abszolút számokban mérve növekszik a világ gazdagsága, de növekednek az egyenlőtlenségek is. A gazdagabb országokban a társadalom új csoportjai szegényednek el, új típusú szegénységek keletkeznek. A szegényebb térségekben egyes csoportok pazarló és fogyasztói túlfeljettséget könyvelhetnek el maguknak, amely elfogadhatatlanul szemben áll az elembertelenítő nyomor tartós helyzeteivel. »A kirívó egyenlőtlenségek botránya« folytatódik”,⁵⁹ amivel a szegények méltóságát kétszeresen is tagadják, egyfelől azzal, hogy az alapvető szükségleteik kielégítéséhez szükséges erőforrások hiányoznak, másfelől a közönnyel, amellyel a velük együtt élők bánnak a szegényekkel.

37. Ferenc pápával tehát azt a következtetést kell levonnunk, hogy „a gazdagság nőtt, de méltányosság nélkül, és így az történik, hogy »a szegénység új formái jönnek létre«. Amikor azt mondják, hogy a modern világ visszaszorította a szegénységet, azt múltbeli kritériumok alapján állítják, amelyek nem hasonlíthatók össze napjaink valóságával.”⁶⁰ Következésképpen terjed a szegénység „sokféle formában, például a munkaerőköltségek megszállott leszorításával, anélkül, hogy figyelembe vennék ennek súlyos következményeit, mivel az így keletkező munkanélküliség közvetlen hatása a szegénység határainak kiszélesedése”.⁶¹ A „pénz birodalmának pusztító hatásai”,⁶² között fel kell ismerni, hogy „nincs

⁵⁷ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 269, AAS 112 (2020) 1065.

⁵⁸ SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Sollicitudo rei socialis* (1987. december 30.), 28, AAS 80 (1988) 549.

⁵⁹ XVI. BENEDEK PÁPA: *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 22, AAS 101 (2009) 657, idézi a következőt: SZENT VI. PÁL PÁPA: *Populorum progressio* enciklika (1967. március 26.), 9, AAS 59 (1967) 261–262.

⁶⁰ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 21, AAS 112 (2020) 976, idézi a következőt: XVI. BENEDEK PÁPA: *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 22, AAS 101 (2009) 657.

⁶¹ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 20, AAS 112 (2020) 975–976. Lásd még az *Imádság a Teremtőhöz* című szöveget ugyanennek az enciklikának a végén.

⁶² FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 116, AAS 112 (2020) 1009, idézi a következőt: FERENC PÁPA: *Beszéd a népi mozgalmak világtalálkozásának résztvevőihöz* (2014. október 28.), AAS 106 (2014) 851–852.

rosszabb szegénység, mint az, amely megfoszt a munkától és a munka méltóságától”.⁶³ Ha egyes emberek olyan országba vagy családba születnek, ahol kevesebb lehetőségük van a fejlődésre, el kell ismerni, hogy ez ellentétben áll méltóságukkal, mely pontosan ugyanaz a méltóság, mint a gazdag családba vagy országba születetteké. Mindannyian felelősek vagyunk, ha különböző mértékben is, ezért a kirívó igazságtalanságért.

A háború

38. Egy másik tragédia, mely tagadja az emberi méltóságot, a háború hozadéka, ma is, mint minden korban: „a háborúk, a merényletek, az etnikai vagy vallási okokból történő üldöztetések, valamint az emberi méltóság ellen elkövetett számtalan visszaélés [...] fájdalmasan szaporodnak a világ számos térségében, és már-már olyan jelleget öltöttek, hogy »darabokban zajló harmadik világháborúnak« nevezhetnénk”.⁶⁴ A háború azáltal, hogy pusztulást és fájdalmat hoz magával, rövid és hosszú távon egyaránt támadja az emberi méltóságot: „Miközben újra megerősítjük az önvédelem elidegeníthetetlen jogát és annak felelősségét, hogy megvédjük azokat, akiknek létét fenyegetik, be kell ismernünk, hogy a háború mindig az »emberiség veresége«. Egyetlen háború sem éri meg annak az anyának a könnyeit, aki gyermekét megcsonkítva vagy holtan látja; egyetlen háború sem éri meg az élet elvesztését, még ha csak egyetlen emberi személy életéről lenne is szó, aki a Teremtő képére és hasonlatosságára teremtett, szent lény; egyetlen háború sem éri meg közös otthonunk mérgezését; és egyetlen háború sem éri meg mindazok kétségbeesését, akik kénytelenek elhagyni hazájukat, és akiket egyik pillanatról a másikra megfosztanak otthonuktól és minden családi, baráti, társadalmi és kulturális köteléküktől, melyeket néha generációkon keresztül építettek fel.”⁶⁵ Minden háború, éppen azáltal, hogy ellentmond az emberi méltóságnak, „olyan konfliktus, amely nem megoldja a problémákat, hanem növeli azokat”.⁶⁶ Ez még súlyosabb napjainkban, amikor már megszokottak számít, hogy sok ártatlan civil hal meg a harctéren kívül.

39. Következésképpen az Egyháznak ma is magáévá kell tennie a pápák szavait, Szent VI. Pállal együtt kell ismételnie: „Jamais plus la guerre, jamais plus la guerre! [soha többé háborút]”,⁶⁷ és Szent II. János Pállal együtt kell kérnie „mindenkitől Isten és az ember nevében: Ne öljetek! Ne pusztítsátok és ne irtsátok ki az embereket! Gondoljatok testvéreitekre, akik éheznek és nyomorognak! Tartsátok

⁶³ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 162, AAS 112 (2020) 1025, idézi: FERENC PÁPA: *Beszéd a Szentszékhez akkreditált diplomáciai testület tagjaihoz* (2015. január 12.), AAS 107 (2015) 165.

⁶⁴ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 25, AAS 112 (2020) 978, idézi a következőt: FERENC PÁPA: *Üzenet a béke 49. világnapjára* (2016. január 1.), AAS 108 (2016) 49.

⁶⁵ FERENC PÁPA: *Üzenet a hatodik alkalommal megrendezett „Forum de Paris sur la Paix” [Párizsi fórum a békéért] résztvevőihez* (2023. november 10.), *L'Osservatore Romano* (2023. november 10.), 7, idézi a következőt: FERENC PÁPA: *Általános kihallgatás* (2022. március 23.), *L'Osservatore Romano* (2022. március 23.), 3.

⁶⁶ FERENC PÁPA: *Beszéd az Egyesült Nemzetek éghajlatváltozási keretegyezményét elfogadó részes felek konferenciájához (COP 28)* (2023. december 2.), *L'Osservatore Romano* (2023. december 2.), 2.

⁶⁷ FERENC PÁPA: *Beszéd az Egyesült Nemzetek éghajlatváltozási keretegyezményét elfogadó részes felek konferenciájához (COP 28)* (2023. december 2.), *L'Osservatore Romano* (2023. december 2.), 2.

tiszteletben mindannyiuk méltóságát és szabadságát!”⁶⁸ Napjainkban pontosan ez az Egyháznak és az egész emberiségnek a kiáltása. Ferenc pápa pedig azt hangsúlyozza, hogy „a háborút már nem tekinthetjük megoldásnak. [...] Ezzel a valósággal szembesülve ma már nagyon nehéz fenntartani a korábbi évszázadokban kidolgozott észszerű kritériumokat ahhoz, hogy egy lehetséges »igazságos háborúról« beszélhessünk. Soha többé háborút!”⁶⁹ Mivel az emberiség gyakran visszaesik a múlt hibáiba, „a béke megteremtéséhez ki kell lépni a háború legitimitásának logikájából”.⁷⁰ A hit és az emberi méltóság között fennálló szoros kapcsolat ellentmondásossá teszi a háború vallási meggyőződésre történő alapozását: „Aki Isten nevét használja arra, hogy igazolja a terrorizmust, az erőszakot és a háborút, az nem az ő útján jár: a vallás nevében viselt háború magával a vallással szembeni háborúvá válik.”⁷¹

A migránsok szenvedései

40. A migránsok a szegénység sokféle formájának első számú áldozatai közé tartoznak. Nemcsak a méltóságukat tagadják meg országaikban,⁷² hanem az életük is veszélybe kerül, mivel már nem rendelkeznek a családalapításhoz, a munkához vagy a táplálkozáshoz szükséges eszközökkel.⁷³ Amint megérkeznek azokba az országokba, amelyek képesek lennének befogadni őket, „nem tartják őket elég méltónak ahhoz, hogy ugyanúgy részt vegyenek a társadalmi életben, mint bárki más, és elfelejtik, hogy ők ugyanolyan eredendő méltósággal rendelkeznek, mint bármely más ember. [...] Sosem mondják ki, hogy nem emberek, de a gyakorlatban, a döntések és a velük való bánásmód révén nyilvánvalóvá válik, hogy kevésbé értékesnek, kevésbé fontosnak, kevésbé emberinek tartják őket.”⁷⁴ Ezért mindig sürgető szükség van arra, hogy erre újra és újra emlékezzünk: „minden bevándorló emberi személy, aki mint ilyen elidegeníthetetlen alapjogokkal rendelkezik, melyeket mindenkinek és minden helyzetben tiszteletben kell tartania”.⁷⁵ Befogadásuk fontos módja annak, hogy megvédjük „minden embernek a származásától, bőrszínétől és vallásától független, elidegeníthetetlen méltóságát”.⁷⁶

⁶⁸ SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Redemptor hominis* (1979. március 4.), 16, AAS 71 (1979) 295.

⁶⁹ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 258, AAS 112 (2020) 1061.

⁷⁰ FERENC PÁPA: *Beszéd az ENSZ Biztonsági Tanácsához* (2023. június 14.), *L'Osservatore Romano* (2023. június 15.), 8.

⁷¹ *A vallási vezetők közös békefelhívása a vallásközi béketalálkozó zárószertartásán Assisiben* (2016. szeptember 20.), *L'Osservatore Romano* (2016. szeptember 22.), 5.

⁷² Vö. FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 38, AAS 112 (2020) 983: „Következésképpen [...] újra ki kell jelentenünk a nem elvándorláshoz való jogot, vagyis annak szabad eldöntési lehetőségét, hogy valaki a saját földjén maradhasson”; idézi a következőt: XVI. BENEDEK PÁPA: *Üzenet az elvándorlók és a menekültek 99. világnapjára* (2012. október 12.), AAS 104 (2012) 908.

⁷³ Vö. FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 38, AAS 112 (2020) 982–983

⁷⁴ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 39, AAS 112 (2020) 983.

⁷⁵ XVI. BENEDEK PÁPA: *Caritas in veritate* enciklika (2009. június 29.), 62, AAS 101 (2009) 697.

⁷⁶ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 39, AAS 112 (2020) 983.

Az emberkereskedelem

41. Az emberkereskedelmet szintén az emberi méltóság súlyos megsértésének kell minősíteni.⁷⁷ Nem újdonság, de növekedése tragikus méreteket ölt, amely mindenki számára nyilvánvaló, ezért Ferenc pápa különösen élesen ítélte el: „Megismétlem, hogy az »emberkereskedelem« hitvány tevékenység, szégyen a magukat civilizáltak nevező társadalmainkra nézve! A kizsákmányolóknak és az ügyfeleknek minden szinten komoly lelkiismeret-vizsgálatot kellene tartaniuk önmaguk és Isten előtt! Az Egyház ma megismétli határozott felhívását arra, hogy mindig védjék meg minden ember méltóságát és központi szerepét, az alapvető jogok tiszteletben tartásával, ahogyan azt az Egyház társadalmi tanítása hangsúlyozza, továbbá kéri, hogy ezeket a jogokat ténylegesen terjesszék ki ott, ahol nem ismerik el őket sok millió férfi és nő esetében minden földrészen. Egy olyan világban, ahol sokat beszélnek a jogokról, milyen gyakran tapossák lábbal az emberi méltóságot! Egy olyan világban, ahol sokat beszélnek a jogokról, úgy tűnik, az egyetlen, aki rendelkezik velük, a pénz.”⁷⁸

42. Ezen okok miatt az Egyháznak és az emberiségnek nem szabad feladnia a küzdelmet olyan jelenségek ellen, mint „az emberi szervekkel és szövetekkel való kereskedelem, a gyermekek szexuális kizsákmányolása, a rabszolgamunka – beleértve a prostitúciót –, a kábítószer- és fegyverkereskedelem, a terrorizmus és a nemzetközi szervezett bűnözés. Olyan súlyos helyzetről van szó, és olyan magas az áldozatul eső ártatlan emberi életek száma, hogy el kell kerülnünk annak veszélyét, hogy pusztán hangzatos nyilatkozatokat tegyünk lelkiismeretünk megnyugtatójára. Biztosítanunk kell, hogy intézményeink valóban hatékonyak legyenek mindezen csapások elleni küzdelemben.”⁷⁹ Az emberi méltóság megtagadásának ilyen változatos és brutális formáival szemben egyre inkább tudatában kell lennünk, hogy „az emberkereskedelem az emberiség elleni bűncselekmény”.⁸⁰ Lényegében legalább kétféleképpen tagadja meg az emberi méltóságot: „az emberkereskedelem ugyanis eltorzítja az áldozat embervoltát, sérti szabadságát és méltóságát. Az elkövetőt pedig dehumanizálja.”⁸¹

A szexuális visszaélések

43. A test és lélek egységében létező emberhez mélységesen és bensőleg hozzá tartozó méltósága lehetővé teszi számunkra annak megértését is, miért hagy minden

⁷⁷ Hasznos lehet itt felidézni III. Pál pápának az „Újvilág” földjein talált emberek méltóságáról szóló nyilatkozatát a *Pastorale officium* kezdetű bullából (1537. május 29.), melyben – kiközösítést kilátásba helyezve – megállapítja, hogy e területek lakói, „bár az Egyház ölen kívül élnek [...], nem foszthatók meg szabadságuktól, sem tulajdon vagyonuktól, minthogy emberek, s ezért a hit és a üdvösség befogadására képesek” („licet extra gremium Ecclesiae existant, non tamen sua libertate, aut rerum suarum dominio [...] privandos esse, et cum homines, ideoque fidei et salutis capaces sint”), *DH* 1495.

⁷⁸ FERENC PÁPA: *Beszéd az Elvándorlók és Vándorlók Lelkipásztori Gondozásáért felelős Pápai Tanács plenáris ülésének résztvevőikhez* (2013. május 24.), AAS 105 (2013) 470–471.

⁷⁹ FERENC PÁPA: *Beszéd az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez*, New York (2015. szeptember 25.), AAS 107 (2015) 1039.

⁸⁰ FERENC PÁPA: *Beszéd a nagykövetek egy csoportjához megbízólevelük átadása alkalmából* (2013. december 12.), *L'Osservatore Romano* (2013. december 13.), 8.

⁸¹ FERENC PÁPA: *Beszéd az emberkereskedelemlről szóló nemzetközi konferencia résztvevőikhez* (2019. április 11.), AAS 111 (2019) 700.

szexuális visszaélés mély sebeket az elszenvető szívében: a visszaélést elszenvető ember ugyanis emberi méltóságában érzi magát megsebzettnek. Ezek „olyan szenvedések, amelyek egész életen át tarthatnak, és amelyeket semmilyen megbánás nem orvosolhat. Ez a jelenség széles körben elterjedt a társadalomban, az Egyházat is érinti, és komoly akadályt jelent küldetése számára.”⁸² Ebből fakad az Egyház elkötelezett munkája, melyet sosem szűnik meg végezni, hogy belülről kiindulva vessen véget a visszaélések minden fajtájának.

A nők elleni erőszak

44. A nők elleni erőszak világszerte egyre inkább felismert botrány. Bár a nők egyenlő méltóságát szavak szintjén elismerik, egyes országokban a nők és férfiak közötti egyenlőtlenségek nagyon súlyosak, és még a legfejlettebb és legdemokratikusabb országokban is a konkrét társadalmi valóság arról árulkodik, hogy a nőket gyakran nem ismerik el ugyanolyan méltóságúnak, mint a férfiakat. Ferenc pápa kiemeli ezt a tényt, amikor azt mondja, hogy „a társadalmak szerveződése világszerte még mindig messze nem tükrözi egyértelműen, hogy a nők ugyanazzal a méltósággal és azonos jogokkal rendelkeznek, mint a férfiak. Szavak szintjén bizonyos dolgok megerősítést nyernek ugyan, de a döntésekből és a valóságból másféle üzenet hallatszik. Tény, hogy »kétszeresen szegények azok a nők, akik kirekesztés, bántalmazás és erőszak áldozatául esnek, mert gyakran kevesebb lehetőségük van jogaik megvédésére.«”⁸³

45. Már Szent II. János Pál felismerte, hogy „sokat kell még azért tenni, hogy a feleségek és anyák ne szenvedjenek hátrányos megkülönböztetést. Sürgősen el kell érni, hogy az emberi személy mindenütt valódi jogegyenlőséget kapjon, és ez jelenti az 'azonos munkáért azonos bért' elv érvényesülését, a dolgozó anyák védelmét, az igazságos szakmai előrelépést, a házastársak családjogi egyenlőségét, és mindannak az elismerését, ami az állampolgár jogaival és kötelességeivel egy demokráciában összefügg.”⁸⁴ Az egyenlőtlenségek ezeken a területeken az erőszak különböző formái. Emlékeztetett arra is, hogy „itt az ideje, hogy nyomatékosan elítéljük a nemi erőszak formáit, melynek tárgya általában a nő, és megfelelő törvényes eszközökkel védekezzünk ellene. Az emberi személy tisztelete nevében panaszt kell emelnünk azonkívül az élvezetvágy és az üzleti szellem által meghatározott, széles körben terjedő kultúra ellen, mely a nemiség következetes kizsákmányolását segíti elő, amennyiben fiatal korban levő leányokat is arra kényszeríti, hogy a korrupció prédájává váljanak, és testüket áruba bocsássák.”⁸⁵ A nők ellen elkövetett erőszak formái között hogyan is hagyhatnánk említés nélkül az abortuszra való kényszerítést, mely az anyát és a gyermeket egyaránt érinti, és amely oly gyakran előfordul, és amely oly gyakran a férfi önzésének kielégítését szolgálja? És hogyan ne említenénk a többnejűség gyakorlatát, mely – ahogy a *Katolikus Egyház*

⁸² *A Püspöki Szinódus XV. rendes közgyűlésének záródokumentuma* (2018. október 27.), 29.

⁸³ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 23, AAS 112 (2020) 977, mely idézi a következőt: FERENC PÁPA: *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 212, AAS 105 (2013) 1108.

⁸⁴ SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Levél a nőknek* (1995. június 29.), 4, *Insegnamenti* XVIII/1 (1997) 1874.

⁸⁵ SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Levél a nőknek* (1995. június 29.), 5, *Insegnamenti* XVIII/1 (1997) 1875.

katekizmus emlékeztet – ellentétes a nők és férfiak egyenlő méltóságával, és ellentétes a „házastársi szeretettel is, mely egyetlen és kizárólagos”⁸⁶

46. A nők elleni erőszakhoz kapcsolódóan nem lehet eléggé elítélni a nőgyilkosság jelenségét. Ezen a fronton az egész nemzetközi közösség elkötelezettségének szilárdnak és konkrétan kell lennie, ahogyan Ferenc pápa kijelentette: „A [Szűz] Mária iránti szeretetnek segítenie kell bennünket abban, hogy elismeréssel és hálával forduljunk a nők, az édesanyák és a nagyanyák felé, akik városaink életének védőbástyáját jelentik. Szinte mindig csendben, ők viszik előre az életet. Ez a remény csendje és ereje. Köszönjük tanúságtételeteket! [...] az édesanyákra és a nagymamákra tekintve pedig arra szeretnék kérni benneteket, hogy küzdjétek amerikai földrészünket sújtó egyik csapás, a számtalan nőgyilkosság ellen. Sok olyan erőszak is történik, amely a négy fal közt marad. Kérlek benneteket, hogy harcoljatok a szenvedés eme forrása ellen, követelve az erőszak minden formáját elutasító jogalkotás és kultúra előmozdítását.”⁸⁷

Az abortusz

47. Az Egyház sosem szűnik meg emlékeztetni arra, hogy „minden emberi lény méltósága eredendően adott, és a fogantatás pillanatától a természetes halálig fennáll. Éppen ennek a méltóságnak a megerősítése az elengedhetetlen feltétele a személyes és társadalmi lét védelmének, valamint a szükséges előfeltétele a testvériség és a társadalmi barátság megvalósulásának a föld minden népe között.”⁸⁸ Az emberi élet eme érinthetetlen értéke alapján az egyházi tanítóhivatal mindig is az abortusz ellen emelt szót. Ezzel kapcsolatban Szent II. János Pál azt írja, hogy „az összes vétkek között, amit az ember az élet ellen el tud követni, a művi abortusznak olyan vonásai vannak, melyek miatt különösen is súlyos és kárhozzátandó. [...] Ma azonban az abortusz súlyosságának tudata sokak lelkiismeretében fokozatosan elhalványodott. Elfogadása a gondolkodásban, a szokásokban, sőt magában a törvényhozásban az erkölcsi érzék nagyon veszélyes válságának beszédes jele, mert ez az érzék egyre képtelenebbé válik a jó és rossz megkülönböztetésére, még akkor is, amikor az élethez való alapvető jog forog kockán. Egy ilyen súlyos helyzetben minden korábbinál nagyobb bátorságra van szükség, hogy szembenézzünk az igazsággal és nevükön nevezzük a dolgokat anélkül, hogy kényelmi szempontokra hivatkozva kompromisszumokat kötnénk vagy engednénk az önáltatás kísértésének. Ebben az esetben újra fölhangzik a Próféta kategorikus elmarasztalása: „Jaj azoknak, akik jónak mondják a rosszat, és rossznak a jót, akik fölcserélik a sötétséget világosságra és a világosságot sötétségre!” (Iz 5,20). Épp az abortusz esetében figyelhető meg egy kétértelmű szóhasználat terjedése – pl. a „terhességmegszakítás” –, mely el akarja kendőzni igazi természetét és csökkenteni akarja a súlyát a közvélemény előtt. Talán ez a nyelvi jelenség maga is jó mutatója a lelkiismeretek eltompulásának. De semmiféle szóhasználat nem tudja megváltoztatni a tényeket: *a művi abortusz, bárhogyan hajtják végre, egy ember megfontolt és közvetlen megölése életének kezdeti*

⁸⁶ *Katolikus Egyház katekizmus*, 1645.

⁸⁷ FERENC PÁPA: *Beszéd a Virgen De La Puerta Mária-ünnep alkalmából* (2018. január 20.), AAS 110 (2018) 329.

⁸⁸ FERENC PÁPA: *Beszéd a Hittani Kongregáció plenáris ülésének résztvevőihöz* (2022. január 21.), *L'Osservatore Romano* (2022. január 21.), 8.

szakaszában, a fogantatás és a születés közötti időben.”⁸⁹ A születőben lévő gyermekek tehát „mindenki között a legvédtelenebbek és legártatlanabbak, akikről ma meg akarják tagadni az emberi méltóságot, hogy azt tehessék velük, amit akarnak, hogy kioltásuk életüket, és olyan törvényeket hozzanak, hogy ezt senki meg ne akadályozhassa”.⁹⁰ Ezért teljes erővel és világosan ki kell mondani, napjainkban is, hogy „a születés előtt álló élet védelme szorosan összefügg minden emberi jog védelmével: feltételezi azt a meggyőződést, hogy az emberi lény minden helyzetben és fejlődésének minden szakaszában szent és sérthetetlen. Célját önmagában hordozza, és sosem szolgálhat eszközként más nehézségek megoldására. Ha ezt a meggyőződést feladjuk, akkor nem marad szilárd és állandó alap az emberi jogok védelméhez, és e jogok az éppen hatalmon lévők változó érdekeinek lennének mindig alávetve. Az ész önmagában elegendő ahhoz, hogy felismerjük minden emberi élet sérthetetlen értékét, de ha a hit szemszögéből is nézzük, akkor »az ember személyi méltóságának minden megsértése bosszúért kiált Isten színe előtt és az ember Teremtője elleni sértés«.”⁹¹ Érdemes itt megemlítenünk Kalkuttai Szent Teréz nagylelkű és bátor kiállását minden megfogant személy védelme mellett.

A béranyaság

48. Az Egyház állást foglal a béranyaság gyakorlata ellen is, amely a mérhetetlenül értékes gyermeket pusztá tárgyá változtatja. Ferenc pápa idevágó szavai egyedülállóan világosak: „A béke útja megköveteli az élet tiszteletét, minden emberi életét, kezdve az anya méhében a megszületés előtt álló gyermekével, akit nem szabad megölni, és aki nem válhat árucikké. E tekintetben elvetendőnek tartom az úgynevezett béranyaság gyakorlatát, amely súlyosan sérti az asszony és a gyermek méltóságát. Ez az anya anyagi szükséghelyzetének kihasználásán alapul. A gyermek mindig ajándék, és sosem lehet szerződés tárgya. Ezért arra kérem a Nemzetközi közösséget, hogy elkötelezetten dolgozzon e gyakorlat általános betiltásáért.”⁹²

49. A béranyaság gyakorlata mindenekelőtt a gyermek méltóságát sérti. Minden gyermek ugyanis fogantatásának, születésének pillanatától kezdve, aztán gyermekként és fiatakként való növekedése és felnőtté válása során sérthetetlen méltósággal rendelkezik, mely életének minden szakaszában – bár egyedi és differenciált módon – egyértelműen kifejeződik. Ezért a gyermeknek – elidegeníthetetlen méltóságánál fogva – joga van ahhoz, hogy teljesen emberi és nem mesterségesen előidézett eredete legyen, és hogy olyan életet kapjon ajándékba, amely az ajándékozó és a befogadó személy méltóságát egyaránt kifejezi. Az emberi személy méltóságának elismerése magával hozza a házastársi kapcsolat és az emberi élettovábbadás méltóságának elismerését is, annak minden

⁸⁹ SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Evangelium vitae* (1995. március 25.), 58, AAS 87 (1995) 466–467. Az emberi embrióknak kijáró tiszteletről lásd: HITTANI KONGREGÁCIÓ: *Donum vitae* instrukció (1987. február 22.): „Az emberi embriók *in vivo* vagy *in vitro* életben tartásának gyakorlata kísérleti vagy kereskedelmi célból teljesen ellentétes az emberi méltósággal” (I, 4), AAS 80 (1988) 82.

⁹⁰ FERENC PÁPA: *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 213, AAS 105 (2013) 1108.

⁹¹ FERENC PÁPA: *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 213, AAS 105 (2013) 1108.

⁹² FERENC PÁPA: *Beszéd a Szentszékhez akkreditált diplomáciai testület tagjaihoz* (2024. január 8.), *L'Osservatore Romano* (2024. január 8.), 3.

dimenziójában. Ebben az értelemben a gyermekvállalás jogos vágya nem alakulhat át „gyermekhez való joggá”, mely nem tiszteli magának a gyermeknek, mint az élet ingyenes ajándékának címzettjének méltóságát.⁹³

50. A bérnyaság gyakorlata egyúttal sérti magának a nőnek a méltóságát is, akit kényszerítenek rá, vagy aki szabadon dönt úgy, hogy aláveti magát neki. Egy ilyen gyakorlattal a nő elszakad a benne növekvő gyermektől, és pusztá eszközzé válik mások hasznának vagy tetszőleges vágyának kiszolgálásához. Ez minden tekintetben ellentmond minden emberi lény alapvető méltóságának, és annak a jogának, hogy mindig önmaguknak ismerjék el őket, és soha ne valami másnak az eszközeként.

Az eutanázia és az asszisztált öngyilkosság

51. Az emberi méltóság megsértésének van egy sajátos esete, amely bár csendesebb, de egyre nagyobb teret nyer. Sajátossága, hogy az emberi méltóság téves fogalmát használja arra, hogy azt maga az élet ellen fordítsa. Ez a napjainkban széles körben elterjedt zűrzavar akkor kerül napvilágra, amikor az eutanáziáról beszélnek. Például az eutanázia vagy az asszisztált öngyilkosság lehetőségét elismerő törvényeket néha „méltóságteljes halálról szóló törvényeknek” nevezik. Széles körben elterjedt az a felfogás, hogy az eutanázia vagy az asszisztált öngyilkosság összhangban van az emberi méltóság tiszteletben tartásával. Ezzel szemben határozottan ki kell jelentenünk, hogy a szenvedéssel a beteg nem veszíti el eredendő és elidegeníthetetlen méltóságát, hanem a szenvedés lehetőséget adhat arra, hogy megerősödjenek az összetartozás kötelékei, és jobban tudatára ébredjünk annak, hogy minden egyes ember értékes az egész emberiség számára.

52. Természetesen a kritikus állapotban vagy végstádiumban lévő beteg méltósága mindenkitől megkívánja a megfelelő és szükséges erőfeszítést szenvedésének enyhítésére a megfelelő palliatív ellátás révén, elkerülve minden terápiás túlbuzgóságot és aránytalan beavatkozást. Ezzel a gondoskodással tudunk eleget tenni annak az állandó kötelességnek, hogy „megértsük a beteg szükségleteit: az ellátásnak, a fájdalomcsillapításnak szükségleteit, továbbá az érzelmi és spirituális szükségleteit”.⁹⁴ Ez a törekvés azonban egészen más, sőt ellentétes azzal a döntéssel, hogy valaki a szenvedés súlya alatt kioltsa saját vagy másvalaki életét. Az emberi élet, még fájdalmakkal járó állapotában is, olyan méltóság hordozója, amelyet mindig tiszteletben kell tartani, nem lehet elveszíteni, és amelynek tisztelete feltétlen marad. Valójában nincsenek olyan feltételek, amelyek hiányában az emberi élet megszűnne méltósággal rendelkező lenni, és ezért kioltható lenne: „Az élet mindenki számára ugyanolyan méltósággal és értékkel bír: a másik élete iránti tisztelet ugyanaz a tisztelet, amellyel saját létünknek tartozunk.”⁹⁵ Következésképpen az öngyilkos személynek nyújtott segítség ahhoz, hogy véget vessen életének, objektíve sérti az ezt kérő személy méltóságát, még akkor is, ha ezzel a kívánsága teljesülne: „A halálig kísérnünk kell, de nem szabad a halált

⁹³ Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ: *Dignitas personae* instrukció (2008. szeptember 8.), 16, AAS 100 (2008), 868–869. Mindezekre a szempontokra pontosan emlékeztet az akkori Hittani Kongregáció *Donum vitae* kezdetű instrukciója (1987. február 22.), AAS 80 (1988) 71–102.

⁹⁴ HITTANI KONGREGÁCIÓ: *Samaritanus bonus* kezdetű levél (2020. július 14.), V, 4, AAS 112 (2020) 925.

⁹⁵ HITTANI KONGREGÁCIÓ: *Samaritanus bonus* kezdetű levél (2020. július 14.), V, 1, AAS 112 (2020) 919.

előidézniük vagy az öngyilkosság bármely formájához segítséget nyújtani. Szeretnék emlékeztetni arra, hogy az ellátáshoz, a mindenki számára biztosított ellátáshoz való jogot mindig prioritásként kell kezelni, hogy a legkiszolgáltatottabbakat, kivált az időseket és a betegeket, sose selejtezük le. Az élet jog, a halál viszont nem az, azt elfogadni kell, nem elősegíteni. És ez az etikai elv mindenkit érint, nem csak a keresztényeket vagy a hívőket.”⁹⁶ Mint már említettük, az egyes ember méltósága, legyen az illető bármennyire gyenge vagy szenvedő, mindenkinek a méltóságát feltételezi.

A fogyatékkal élők leselejtezése

53. A minden egyes ember méltóságára való tényleges odafigyelés ellenőrzésének egyik kritériuma természetesen a leghátrányosabb helyzetűeknek nyújtott segítség. Korunk sajnos nem különösebben tűnik ki ilyen gondoskodással: valójában a selejtezés kultúrája erőlteti ránk magát.⁹⁷ E tendencia ellensúlyozására különösen azoknak az állapotára érdemes odafigyelni, azoknak az állapotával érdemes törődni, akik testileg vagy lelkileg *hátrányos helyzetben* vannak. A különleges kiszolgáltatottságnak ez az állapota,⁹⁸ amely az evangéliumi elbeszélésekben oly hangsúlyosan jelen van, mindenkinek neki szegezi a kérdést, hogy mit jelent emberi személynek lenni, különösen a korlátozottság vagy fogyatékos állapotában. Az emberi tökéletlenség kérdése szociokulturális szempontból is világos következményekkel jár, hiszen egyes kultúrákban a fogyatékkal élő személyek olykor marginalizálódást, ha nem elnyomást szenvednek el, mivel valódi „selejtéként” kezelik őket. A valóságban minden emberi lény, bármilyen kiszolgáltatott állapotban legyen is, annál a ténynél fogva kapja méltóságát, hogy Isten akarja és szereti. Ezen okok miatt a lehető legnagyobb mértékben elő kell segíteni mindazok társadalmi bevonását és aktív részvételét az egyházi életben, akik valamilyen módon a sérültség vagy fogyatékos állapot jegyét hordozzák magukon.⁹⁹

54. Tágabb horizonton nem szabad elfelejteni, hogy „a jótékony szeretet, mely a politika szellemének szíve, mindig az utolsókat előnyben részesítő szeretet, mely a javukra végzett összes cselekedet mögött ott áll. [...] A törekenyekről való gondoskodás erőt és gyengédséget, küzdelmet és termékenységet jelent egy olyan funkcionista és önző működési modell közepette, amely óhatatlanul a »leselejtezés kultúrájához« vezet. [...] Azt jelenti, hogy a jelen létét a legmellőzöttebb és legaggasztóbb helyzetében is felvállaljuk, és képesek vagyunk arra, hogy méltósággal kenjük fel. Mindebből minden bizsonnyal intenzív cselekvés

⁹⁶ FERENC PÁPA: *Általános kihallgatás* (2022. február 9.), *L'Osservatore Romano* (2022. február 9.), 3.

⁹⁷ Vö. különösen FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 18–21, AAS 112 (2020) 975–976: *Világméretű selejtezés*. Ugyanennek az enciklikának a 188. pontja odáig megy, hogy a „lesejtezési kultúráról” beszél.

⁹⁸ Vö. FERENC PÁPA: *Beszéd az Új Evangelizáció Pápai Tanácsa által szervezett konferencia résztvevőihöz* (2017. október 21.), *L'Osservatore Romano* (2017. október 22.), 8: „A sebezhetőség az ember lényegéhez tartozik.”

⁹⁹ Vö. FERENC PÁPA: *Üzenet a fogyatékkal élők nemzetközi napja alkalmából* (2020. december 3.), AAS 112 (2020) 1185–1186.

fakad, mert »mindent meg kell tenni az emberi személy állapotának és méltóságának védelme érdekében.«¹⁰⁰

A genderelmélet

55. Az Egyház mindenekelőtt azt szeretné „leszögezni, hogy minden embert, szexuális irányultságától függetlenül, méltóságában tisztelni kell, és tisztelettel kell fogadni, ügyelve arra, hogy elkerüljük »az igazságtalan megkülönböztetésből fakadó minden megbélyegzést«, különösen az agresszió és az erőszak minden formáját.»¹⁰¹ Ezért az emberi méltósággal ellentétesként el kell ítélni, hogy egyes helyeken sokakat bebörtönöznek, megkínóznak, sőt megfosztanak az élettől pusztán szexuális irányultságuk miatt.

56. Ugyanakkor az Egyház kiemeli a *genderelmélet* erősen kritikus pontjait. Ferenc pápa ezzel kapcsolatban emlékeztetett: „A békéhez vezető út megköveteli az emberi jogok tiszteletben tartását, azon egyszerű, de világos megfogalmazás szerint, amelyet az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozatában* olvashatunk, melynek nemrégiben ünnepeltük 75. évfordulóját. Ezek racionálisan megalapozott és általánosan elismert elvek. Sajnos az elmúlt évtizedekben az olyan új jogok bevezetésére tett kísérletek, amelyek nem állnak teljesen összhangban az eredetileg meghatározottakkal, és nem mindig elfogadhatók, ideológiai gyarmatosításokhoz vezettek, melyek között központi szerepet játszik a genderelmélet, amely rendkívül veszélyes, mert eltörli a különbözőségeket azzal az igénnyel, hogy mindenkit egyenlővé tegyen.»¹⁰²

57. Ami a genderelméletet illeti, melynek tudományos alapjáról sok vita folyik a szakértők körében, az Egyház emlékeztet arra, hogy az emberi élet minden – testi és lelki – összetevőjében Isten ajándéka, melyet hálával kell fogadni és a jó szolgálatába kell állítani. Az emberi életnek, mint ajándéknak ennek az alapvető igazsága ellenére az, hogy rendelkezni akarunk önmagunkkal úgy, ahogyan azt a genderelmélet előírja, az nem jelent mást, mint engedni annak az ősi kísértésnek, hogy az ember Istenné tegye magát, és versenyre keljen a szeretet igaz Istenével, akit az evangélium nyilatkoztatott ki nekünk.

58. A genderelmélettel kapcsolatos második észrevételünk az, hogy a genderelmélet az élőlények közötti lehető legnagyobb különbséget, a nemi különbséget igyekszik tagadni. Ez az alapvető különbség nemcsak az elképzelhető legnagyobb, hanem a legszebb és a legerősebb is: a férfi-nő párosában a legcsodálatosabb kölcsönösséget éri el, és így forrása annak a csodának, amely sosem szűnik meg csodálkozásra készíteni bennünket, nevezetesen annak, hogy új emberi lények jönnek a világra.

¹⁰⁰ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 187–188, AAS 112 (2020) 1035–1036, mely idézi a következőt: FERENC PÁPA: *Beszéd az Európai Parlamenthez, Strasbourg* (2014. november 25.), AAS 106 (2014) 999, és FERENC PÁPA: *Beszéd az állami vezetőkhez és a diplomáciai testülethez, Bangui, Közép-afrikai Köztársaság* (2015. november 29.), AAS 107 (2015) 1320.

¹⁰¹ FERENC PÁPA: *Amoris laetitia* apostoli buzdítás (2016. március 19.), 250, AAS 108 (2016) 412–413, mely idézi a következőt: *Katolikus Egyház katekizmusa*, 2358.

¹⁰² FERENC PÁPA: *Beszéd a Szentszékhez akkreditált diplomáciai testület tagjaihoz* (2024. január 8.), *L'Osservatore Romano* (2024. január 8.), 3.

59. Ebben az értelemben a saját testünknek és mások testének tisztelete lényegi fontosságú a genderelmélet által propagált új jogok terjesztésével és igényével szemben. Ez az ideológia „nemi különbségek nélküli társadalmat vizionál, és lerombolja a család antropológiai alapját”.¹⁰³ Így elfogadhatatlanná válik, hogy „néhány ilyen típusú ideológia, mely olykor érthető törekvéseknek szándékozik megfelelni, egyetlen megoldásként erőlteti magát másokra, és meg akarja határozni a gyermeknevelést is. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a biológiai nemiséget (*sex*) és a nemiség társadalmi-kulturális szerepét (*gender*) meg lehet különböztetni, de nem lehet egymástól elválasztani.”¹⁰⁴ Ezért el kell utasítani mindazokat a kísérleteket, amelyek elhomályosítják a férfi és nő közötti megszüntethetetlen nemi különbségre való utalást: „A férfi és női mivoltot nem választhatjuk el Isten teremtett művétől, amely minden döntésünket és tapasztalatunkat megelőzi, és amelyben olyan biológiai elemek vannak, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni”.¹⁰⁵ Minden emberi személy csak akkor válik képessé teljesen felismerni önmagát, saját méltóságát és saját identitását, ha fel tudja ismerni és el tudja fogadni ezt a kölcsönösségben létező különbözőséget.

A nemváltás

60. A test méltósága nem tekinthető alacsonyabb rendűnek a személy, mint olyan méltóságánál. A *Katolikus Egyház katekizmus*a kifejezetten annak elismerésére hív bennünket, hogy „az ember *teste* osztozik az »istenképesség« méltóságában”.¹⁰⁶ Ezt az igazságot különösen akkor érdemes szem előtt tartani, amikor a nemváltásról van szó. Az ember ugyanis elválaszthatatlanul testből és lélekből áll, s a test az az élő hely, ahol a lélek benső élete kibontakozik és megnyilvánul, többek között az emberi kapcsolatok hálóján keresztül. A személy létét alkotó lélek és test így osztoznak abban a méltóságban, amely minden emberi lényt jellemez.¹⁰⁷ E tekintetben nem szabad megfeledkezni arról, hogy az emberi test osztozik a személy méltóságában, mivel személyes jelentéssel bír, különösen szexuális meghatározottságában.¹⁰⁸ Minden személy ugyanis a testében ismeri fel azt, hogy másoktól kapott életet, s hogy a férfi és nő a testükön keresztül képesek olyan szeretetkapcsolatra, amellyel életet tudnak adni más személyeknek. Annak szükségességéről, hogy az emberi személy természetes rendjét tiszteletben tartsuk, Ferenc pápa azt tanítja, hogy „A teremtett világ megelőz bennünket és ajándékként kell fogadnunk azt. Ugyanakkor arra vagyunk hivatva, hogy őrizzük meg emberségünket, és ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy úgy kell elfogadnunk és

¹⁰³ FERENC PÁPA: *Amoris laetitia* apostoli buzdítás (2016. március 19.), 56, AAS 108 (2016) 334.

¹⁰⁴ FERENC PÁPA: *Amoris laetitia* apostoli buzdítás (2016. március 19.), 56, AAS 108 (2016) 334, mely idézi a Püspöki Szinódus 14. rendes közgyűlésének zárójelentését (2015. október 24.), 58.

¹⁰⁵ FERENC PÁPA: *Amoris laetitia* apostoli buzdítás (2016. március 19.), 286, AAS 108 (2016) 425.

¹⁰⁶ *Katolikus Egyház katekizmus*a, 364.

¹⁰⁷ Ez vonatkozik az elhunytak testének kijáró tiszteletre is; lásd például HITTANI KONGREGÁCIÓ: *Ad resurgendum cum Christo* instrukció (2016. augusztus 15.), 3, AAS 108 (2016) 1290: „Az elhunyt hívők testének eltemetésével az Egyház megerősíti a hitet a test feltámadásában, és az emberi testnek mint a személy lényegi alkotórészének magas méltóságát kívánja hangsúlyozni, minthogy a test osztozik a személy történetében.” Átfogóbban lásd még: NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG: *Az eszkatológia mai kérdései* (1990), 5: *A feltámadásra meghívott ember*.

¹⁰⁸ Vö. FERENC PÁPA: *Laudato si'* enciklika (2015. május 24.), 155, AAS 107 (2015) 909.

megőriznünk, ahogyan teremtve lett.”¹⁰⁹ Ebből az következik, hogy minden nemváltoztató beavatkozás általában fenyegetést jelent arra az egyedülálló méltóságra, amelyet az ember fogantatásának pillanatától megkapott. Ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy egy olyan személy, akinek nemi szervekkel kapcsolatos nyilvánvaló rendellenességei vannak már születésekor vagy akinél később alakulnak ki ilyenek, orvosi segítséget kérjen ezen rendellenességek kezelése érdekében. Ebben az esetben a műtét nem minősülne nemváltásnak az itt használt értelemben.

A digitális erőszak

61. A digitális technológiák, bár számos lehetőséget kínálnak az emberi méltóság előmozdítására, fejlődésük egyre inkább olyan világot teremt, amelyben a kizsákmányolás, a kirekesztés és az erőszak egyre nagyobb méreteket ölt, ami az emberi méltóságra is komoly veszélyt jelent. Gondoljunk csak arra, milyen könnyű ezeken az eszközökön keresztül hamis hírekkel és rágalmakkal bárkinek a hírnevét megsérteni. Ferenc pápa ezzel kapcsolatban hangsúlyozza, hogy „nem helyes a kommunikációt összekeverni az egyszerű virtuális kapcsolattal. Ugyanis »a digitális környezet a magány, a manipuláció, a kizsákmányolás és az erőszak területe is, egészen a *dark web* szélsőséges esetéig. A digitális média kitehet bennünket a függés, az elszigetelődés és a konkrét valósággal való kapcsolat fokozatos elvesztése kockázatának, megakadályozva a hiteles személyközi kapcsolatok kialakulását. Az erőszak új formái terjednek a közösségi médián keresztül, például az online zaklatás (*cyberbullying*); a világháló a pornográfia terjesztésének és az emberek szexuális célú vagy szerencsejátékkal történő kizsákmányolásának csatornája is.”¹¹⁰ Így paradox módon ott, ahol a kapcsolódási lehetőségek növekednek, az emberek a személyközi kapcsolatokban egyre inkább elszigetelődnek és elszegényednek: „a digitális kommunikációban az ember mindent meg akar mutatni, és mindenki olyan tekintetek tárgyává válik, amelyek leskelődnek, lemeztelenítenek és gyakran névtelenül világgá kürtölnek. A másik iránti tisztelet felmorzsolódik, és így módon – miközben a tiszteletet félreteszem, figyelmen kívül hagyom és távol tartom –, arcátlanul a végletekig behatolhatok a másik életébe.”¹¹¹ Az ilyen tendenciák a digitális fejlődés árnyoldalát jelentik.

62. E nézőpontból, ha a technológiának szolgálnia és nem sértenie kell az emberi méltóságot, és ha az erőszak helyett a békét kell előmozdítania, az emberi közösségnek proaktívan kell szembenéznie ezekkel tendenciákkal, az emberi méltóság tiszteletben tartásával és a jó előmozdításával: „Globalizált világunkban »a média segíthet abban, hogy közelebb érezzük magunkat egymáshoz; hogy az emberi család egységének megújult érzése töltsön el bennünket, mely szolidaritásra és a méltóbb élet melletti komoly kiállásra ösztönöz. [...] Ebben segíthet bennünket, különösen ma, amikor az emberi kommunikációs hálózatok soha nem látott fejlettséget értek el. Főként az internet kínálhat fel nagyobb lehetőséget a mindenkivel való találkozásra és szolidaritásra. És ez jó dolog, Isten ajándéka.« Folyamatosan szükséges azonban azt vizsgálnunk, hogy a kommunikáció jelenlegi

¹⁰⁹ FERENC PÁPA: *Amoris laetitia* apostoli buzdítás (2016. március 19.), 56, AAS 108 (2016) 344.

¹¹⁰ FERENC PÁPA: *Christus vivit* apostoli buzdítás (2019. március 25.), 88, AAS 111 (2019) 413, mely idézi a következőt: *Püspöki Szinódus 15. rendes közgyűlésének záródokumentuma* (2018. október 27.), 23.

¹¹¹ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 42, AAS 112 (2020) 984.

formái valóban a nagylelkű találkozás, a teljes igazság őszinte keresése, a szolgálat, a legutolsókhoz való közelség, a közjó elkötelezett szolgálata felé irányítanak-e bennünket.”¹¹²

¹¹² FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 205, AAS 112 (2020) 1042, mely idézi a következőt: FERENC PÁPA: *Üzenet a tömegkommunikáció 48. világnapjára* (2014. január 24.), AAS 106 (2014) 113.

Befejezés

63. Ferenc pápa az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata* (1948) kihirdetésének 75. évfordulója alkalmából kijelentette, hogy ez a dokumentum „olyan, mint a kitaposott helyes ösvény, amelyen sok lépést tettünk meg, de még sok hiányzik, és néha sajnos visszafelé haladunk. Az emberi jogokért állandóan harcolnunk kell! Ehhez kapcsolódóan szeretném elmondani, hogy közel vagyok mindazokhoz, akik hangoskodás nélkül, a konkrét mindennapokban, a bőrüket vásárra vive küzdenek azok jogainak védelméért, akik nem számítanak.”¹¹³

64. Ennek szellemében az Egyház a jelen *Nyilatkozattal* erősen szorgalmazza, hogy az *emberi személy méltóságának a körülményektől független tiszteletben tartását* állítsák a közjó szolgálatának és minden jogrendszernek a középpontjába. Minden egyes ember és az összes ember méltóságának tiszteletben tartása ugyanis a nélkülözhetetlen alapja minden olyan társadalom létének, amely az igazságos jogon és nem a hatalom erejének alapján kíván állni. Az emberi méltóság elismerésének alapján állnak szilárdan az alapvető emberi jogok, melyek minden civilizált együttélést megelőznek és megalapoznak.¹¹⁴

65. Az emberi méltóság konkrét és tényleges megvalósítása tehát minden egyes embernek, egyúttal pedig minden emberi közösségnek a feladata, az államoknak viszont nemcsak az emberi méltóság védelme a feladata, hanem azoknak a feltételeknek a biztosítása is, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az emberi személy teljes körűen fejlődhessen és kibontakozhasson: „A politikai tevékenység során nem szabad megfeledkezni arról, hogy »a látszat ellenére mindenki mérhetetlenül szent, és megérdemli szeretetünket és odaadásunkat.«”¹¹⁵

66. Az Egyház ma is – látva az emberi méltóság oly sok, az emberiség jövőjét súlyosan veszélyeztető megsértését – arra biztat, hogy mozdítsuk elő minden emberi személy méltóságát, függetlenül attól, hogy milyen testi, lelki, kulturális, társadalmi vagy vallási tulajdonságokkal rendelkezik. Ezt reménnyel és annak az erőnek a bizonyosságában teszi, amely a feltámadt Krisztusból fakad, aki teljes mértékben feltárta minden férfi és nő méltóságát. Ez a bizonyosság felhívássá válik Ferenc pápa szavaiban: „Minden embertől kérem, aki e világon él, hogy ne felejtse el ezt a méltóságát, amelyet senkinek sincs joga elvenni tőle.”¹¹⁶

Ferenc pápa, amikor kihallgatáson fogadta az alulírott prefektust, együtt a Hittani Dikasztérium doktrinális részlegének titkárával 2024. március 25-én, jóváhagyta a jelen nyilatkozatot – melyről e dikasztérium a 2024. február 28-i rendes ülésén döntött –, és elrendelte közzétételét.

¹¹³ FERENC PÁPA: *Úrangyala* (2023. december 10.), *L'Osservatore Romano* (2023. december 11.), 12.

¹¹⁴ Vö. NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG: *Az emberi személy méltósága és jogai* (1983), 2.

¹¹⁵ FERENC PÁPA: *Fratelli tutti* enciklika (2020. október 3.), 195, AAS 112 (2020) 1038, mely idézi a következőt: FERENC PÁPA: *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 274, AAS 105 (2013) 1130.

¹¹⁶ FERENC PÁPA: *Laudato si'* enciklika (2015. május 24.), 205, AAS 107 (2015) 928.

Kelt Rómában, a Hittani Dikasztérium székhelyén, 2024. április 2-án, Szent II. János Pál pápa halálának 19. évfordulóján.

Víctor Manuel Fernández bíboros

prefektus

Mons. Armando Matteo

a doktrinális részleg titkára

Ex Audientia Die 25. 03. 2024

Franciscus

Tartalom

A dokumentum bemutatása

Bevezetés

Egy alapvető tisztázás

1. Az emberi méltóság központi szerepének fokozatos tudatosítása

Bibliai perspektívák

A keresztény gondolkodás fejlődése

A mai idők

2. Az Egyház hirdeti, előmozdítja és garantálja az emberi méltóságot

Isten kitörölhetetlen képmása

Krisztus felemeli az ember méltóságát

Meghívás a méltóság teljességére

A saját szabadság iránti elkötelezettség

3. A méltóság, az emberi jogok és kötelességek alapja

Az emberi méltóság iránti feltétlen tisztelet

Az emberi szabadság objektív vonatkozási alapja

Az emberi személy kapcsolati struktúrája

Az ember felszabadítása az erkölcsi és társadalmi kényszer alól

4. Az emberi méltóság néhány súlyos megsértése

A szegénység drámája

A háború

A migránsok szenvedései

Az emberkereskedelem

A szexuális visszaélések

A nők elleni erőszak

Az abortusz

A béranyaság

Az eutanázia és az asszisztált öngyilkosság

A fogyatékkal élők leselejtezése

A genderelmélet

A nemváltás

A digitális erőszak

Befejezés